

Prikaz moralne panike kroz medijsko izvještavanje o abortusu u hrvatskim medijima

Ždero, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:497012>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Laura Ždero

**PRIKAZ MORALNE PANIKE KROZ MEDIJSKO
IZVJEŠTAVANJE O ABORTUSU U HRVATSKIM
MEDIJIMA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Laura Ždero

**PRIKAZ MORALNE PANIKE KROZ
MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O ABORTUSU U
HRVATSKIM MEDIJIMA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić

Sumentor: Marija Zelić, mag.soc.

Zagreb, 2024.

Sažetak

Cilj rada jest teorijski objasniti pojam moralne panike, položaj teme abortusa u hrvatskom društvu te je u svrhu pisanja diplomskog rada provedena analiza sadržaja na internetskim portalima Index.hr i Narod.hr kako bi se utvrdio način izvještavanja o temi abortusu te postoje li elementi moralne panike pri izvještavanju. Ovaj je rad podijeljen u tri dijela: prvi dio bavit će se poimanjem i teorijskim opisom moralne panike i primjerima iste u Hrvatskoj. Spomenut će se, u najvećoj mjeri, teorijske postavke koncepta moralne panike Stanleya Cohena, Kennetha Thompsona i ostalih sociologa koji su se intenzivno bavili moralnom panikom 80-ih godina prošlog stoljeća koje se može nazvati zlatno doba moralne panike. U prvom dijelu rada bit će prikazani i primjeri moralne panike koji su bili prisutni na hrvatskoj medijskoj sceni; primjer koronavirusa te moralna panika koja se tiče rodnih i spolnih identiteta. Drugi dio rada se bavi fenomenom abortusa i njegovim položajem u Hrvatskoj, zakonskim odredbama u Hrvatskoj te moralnom podjelom vezanom uz abortus. Podjela društva na one koji su za pobačaj i one koji su protiv dijele i medijski prostor te su oba svjetonazorska okvira aktivna na medijskom prostoru. Sukladno podjeli, treći dio rada čini istraživanje napravljeno analizom sadržaja internetskih publikacija Index.hr i Narod.hr koji podržavaju moralne poduzetnike tako što izvještavaju o njihovim stavovima i aktivnostima.

Ključne riječi: moralna panika, abortus, moralni poduzetnici, narodni demoni

SADRŽAJ

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Poimanje i nastanak fenomena <i>moralne panike</i>	3
2.1. <i>Sociološka analiza koncepta moralne panike</i>	5
2.2. <i>Teorijski pristupi konceptu moralne panike</i>	7
2.3. <i>Moralni poduzetnici</i>	13
3. Primjeri fenomena moralne panike u Hrvatskoj.....	17
3.1. <i>Koronavirus</i>	17
3.2. <i>Ostali aktualni primjeri fenomena moralne panike</i>	21
4. Fenomen abortusa u Hrvatskoj.....	23
4.1. <i>Zakonske odredbe abortusa u Hrvatskoj</i>	25
4.2. <i>Moralne prosudbe – podjela</i>	27
4.2.1. <i>Konzervativna struja i pro-life pokret</i>	28
4.2.2. <i>Liberalna struja i pro-choice pokret</i>	30
4.3. <i>Pobačaj i stigmatizacija</i>	31
5. Polarizacija medijskog izvještavanja u Hrvatskoj.....	33
6. Metodologija istraživanja.....	34
6.1. <i>Ciljevi istraživanja</i>	34
6.2. <i>Metodološke napomene</i>	34
6.3. <i>Analitička matrica</i>	35
7. Rezultati i rasprava.....	37
7.1. <i>Ukupan broj priloga</i>	37
7.2. <i>Vrsta priloga</i>	37

7.3. <i>Funkcija priloga</i>	38
7.4. <i>Usmjerenost priloga na abortus</i>	39
7.5. <i>Vrijednosni sud priloga prema abortusu</i>	40
7.6. <i>Tematski sadržaji povezani uz abortus</i>	48
7.7. <i>Fotografije u prilogu i njihov vrijednosni sud</i>	51
7.8. <i>Evaluacija dobivenih rezultata</i>	56
8. <i>Zaključak</i>	58
9. <i>Literatura</i>	60
10. <i>Popis priloga</i>	64

1. Uvod

Moralna panika je, navodi Thompson (2003.) jedan od ključnih socioloških pojmova te pripada području sociologije kolektivnog ponašanja i društvene devijantnosti, ali je i bitna tema sociologije medija. Dio je sociologije medija jer najveći dio literature govori da moralna panika nastaje preko raznih medija – interneta, društvenih mreža, televizije, radija. Mediji imaju društvenu ulogu u osvjetljavanju stvarnosti i prikazivanju društvene stvarnosti (koja nije isključivo točna ako je prikazana u medijima) pa tako ima jak utjecaj na ponašanje i razmišljanje ljudi i imaju dobre predispozicije kontrolirati ljudima i razvijati moralnu paniku. Ona nastaje kad postoji proširen strah i zabrinutost unutar društva ili zajednice zbog uočene prijetnje društvenom poretku, vrijednostima koje vrijede u tom društvu ili stilu života. Dakle, bitno je naglasiti kako moralna panika ne uključuje strahove zbog ekoloških poremećaja, prirodnih katastrofa, ozonske rupe, nuklearnog otpada, terorizma, rata i slično. One se odnose samo na strah od društvenih poremećaja koje ugrožavaju poredak, razaraju osnovne sisteme vrijednosti, remete tradicionalnu ulogu obitelji, a naročito na rodne i spolne uloge te odnose među njima. Moralnu paniku može izazvati raspon događaja kao što je neka pojava, nova supkultura, nova tehnologija ili novi medij, ili moralni skandal koji uključuje javne osobe, ali je bitno da je naglasak na nečemu društvenom. Mediji reproduciraju moralne diskurse te stereotipno informiraju o tome što čini nemoralno i devijantno ponašanje. Prijetnja koja se javlja u vezi nekog fenomena je često nerealna i pretjerana kako bi izazvalo paniku kod ljudi koji su upoznati s određenim sadržajem. Ona može dovesti do moralne regulacije i povećane društvene kontrole, s posljedicama kao što su cenzura, ograničenja slobode te stigmatiziranje pojedinih skupina ili ponašanja. Također, pojava nekog događaja koji se smatra prijetnjom za društvo, može biti povezan s više drugih društvenih problema; tako na primjer moralna panika zbog seksualnih devijacija ili zlostavljanja djece unutar obitelji, može se povezati sa feminizmom ili povećanjem količine slobodnog vremena kao i sa posljedicama blage i loše formirane socijalne politike (Thompson, 2003). Jedan pojam veže drugi kako bi se stvorila dobra argumentacija za podizanje moralne panike.

U literaturi je navedeno kako je moralna panika intenzivan osjećaj zabrinutosti zbog određene društvene prijetnje, koja ne postoji ili je znatno manja nego što se naglašava te se "agenti" odgovorni za prijetnju društvenom poretku klasificiraju se kao devijantni. Ona mora sadržavati povišenu razinu zabrinutosti, pojačano neprijateljstvo, konsenzus oko devijantnih pojedinaca,

disproporcionalnost i nestalnost. Giddens (2007.) smatra da je moralna panika naziv za pretjeranu reakciju na određenu skupinu ili tip ponašanja, a ta reakcija je potaknuta medijima. Pojam panike može, ali i ne treba biti povezan sa strahom koji se u psihologiji definira kao osjećaj manjeg ili većeg intenziteta, izazvan stvarnom ili pretpostavljenom opasnošću. Panika je snažniji osjećaj straha, nastaje zbog strašne ili zamišljene opasnosti i ono što je bitno za ovaj rad i za distinkciju ova dva pojma jest što se osjećaj panike brzo širi na sve prisutne ljude što može dovesti to iracionalnog ponašanja (Živković, 2020). Autor Dubreta u svojem djelu *Društvo i odnos prema drogama* opisuje stajalište Stanleya Cohena, jednog od bitnijih stvaratelja pojma moralne panike, koji govori da "društva, tu i tamo, bivaju izložena razdobljima moralne panike. Okolnost, događaj, osoba ili grupa osoba definira se kao prijetnja socijalnim vrijednostima i interesima; njihovu prirodu masovni mediji prezentiraju na stiliziran i stereotipičan način; izdavači, svećenici, političari i drugi dobromisleći ljudi podižu moralne barikade; socijalno akreditirani eksperti iznose svoje prosudbe i dijagnoze; iznalaze se mjere djelovanja ili (češće) primjenjuju postojeće; okolnost tada nestaje, čini se manje vidljivom ili se pogoršava i postaje uočljivijom" (Dubreta, 2005: 141). Jedna od mnogih društvenih tema nađena na tapeti medija jest abortus ili pobačaj koji biva stigmatiziran kao nešto moralno loše i devijantno. Propitivanje odluke o abortusu iz moralne perspektive sastavni je dio stigmatizacije abortusa gdje se on doživljava kao nešto pogrešno, moralno loše ili devijantno. Stigmatizira se jer dovodi u pitanje brojne društvene, kulturalne i religijske norme i vrijednosti povezane uz rod i seksualnost.

2. Poimanje i nastanak fenomena *moralne panike*

Stvaranje pojma moralne panike počinje pojavom različitih supkultura tijekom prošlog stoljeća. Autor Benjamin Perasović u svom djelu *Urbana plemena: Sociologija supkultura u Hrvatskoj* daje presjek nastajanja određenih supkultura i stvaranje prvih naznaka straha od takvih društvenih skupina te mnogih teorijskih pristupa samom konceptu supkultura i moralne panike. Autor Kenneth Thompson, profesor emeritus sociologije u djelu *Moralna panika* iz 2003. godine govori da će se određeni događaji opažati kao velika prijetnja ako je važan dio društvene strukture u krizi ili prolazi kroz drastične promjene što je kroz koncept supkultura stvaranje novih društvenih normi i izvrtnje uobičajenih društvenih vrijednosti (Perasović, 2001). Odgovor na takve prijetnje vjerojatno će biti zahtjev za strožom društvenom regulacijom ili kontrolom i/ili povratak tradicionalnim vrijednostima. Moralna panika nije nov pojam, duži period postoji panika zbog kriminala, a osobito su na meti mladi čije se aktivnosti predstavljaju kao potencijalno nemoralne i kao prijetnja općeprihvaćenom načinu života¹ (Thompson, 2003). Autor u djelu uvodi u teorijsku literaturu o samom pojmu kroz koju želi prikazati različite pristupe fenomenu za koji govori da je obilježilo razdoblje poslije 2000-ih godina. Thompson (2003.) govori da se nalazimo u razdoblju moralne panike u kojem novinski naslovi (danas raznovrsni mediji) svakog dana upozoravaju na neku novu opasnost koja proizlazi iz moralno upitnih vrijednosti. Odnosi se na prenaplašenu reakciju medija, policije i drugih centara moći na djelovanja određenih društvenih grupa koje najčešće čine mlade ljudi, specifičnih stilova života i ponašanja (Thompson, 2003). No, autor govori kako bi bilo pogrešno današnji pogled na moralnu paniku gledati kao na doslovan nastavak prethodnog obrasca te navodi dva razloga zbog kojih je došlo do promjene: 1) sve veća brzina mijenjanja fokusa moralne panike – jedna tema koja je uzrokovala moralnu paniku nije ni završila, a nova tema se već pojavljuje²; 2) sveobuhvatnost čini moralnu paniku drugačijom. U prijašnjim razdobljima panika je bila usredotočena na jednu grupu – "tinejdžere koji su odlazili u kafiće, uživaoce droga ili mlade crnce pljačkaše" (Thompson, 2003: 10). Suvremena moralna panika

¹ U početku aktivnosti koje "prijete društvu" bile su jazz i rock and roll glazba, proglašeni su za pojave koje mlade vode u promiskuitet i antisocijalno ponašanje. (Thompson, 2003.) Tokom pedesetih godina javila se panika u vezi sa utjecajem *kafića* na moral mladih, zatim deset godina nakon, "seksualno oslobađanje" ima loš utjecaj na tradicionalne obiteljske vrijednosti.

² Thompson (2003.) u svojoj knjizi navodi kako je brzina otišla tako daleko da svaka pojava može izazvati paniku, ali s naglaskom da se radi o promjeni unutar društvene strukture.

obuhvaća mnogo više ljudi u svoju mrežu opažanja – primjerice panika u vezi sa zlostavljanjem djece dovodi u pitanje cijelu instituciju obitelji, a ne samo dijete ili roditelja. Neke moralne panike nastaju bez dugotrajnih učinaka, dok se druge pretvaraju u političke promjene koje ostaju nakon što panika nestane (Garland, 2008). Moralna panika također varira u intenzitetu, trajanju i društvenom učinku ovisno o opsegu u kojoj mjeri diskurs moralne panika odjekuje u širim sociokulturnim tjeskobama (Garland, 2008).

Moralna je panika jedan od ključnih socioloških pojmova, ona pripada području sociologije kolektivnog ponašanja. Američki su sociolozi fenomen moralne panike prikazivali kroz prizmu socijalne psihologije objašnjavajući ga jednim od načina kolektivnog ponašanja. Moralna panika se javlja, prema nalazima autora Goodea i Ben-Yehude u djelu *Moralna panika: Kultura, Politika i Socijalna konstrukcija* (1994.), kad se preklape četiri fenomena: devijantnost, društveni problemi, kolektivno ponašanje i društveni pokreti. **Devijantnost** možemo definirati kao neprihvatanje skupa (pisanih ili nepisanih društvenih) pravila i normi određene (dominantne) skupine te odstupanje od istih.³ **Kolektivno ponašanje**, prema Goodu (1994.), definira se kao relativno spontano, nepostojano, prolazno, nepredvidljivo, vaninstitucionalno i kratkog je vijeka – izražava se u slučajevima kad ne postoje jasni stavovi o tome što treba učiniti s *mainstream* kulturom. Označava spontano reagiranje većeg broja osoba na istom mjestu, koje može biti obuhvaćeno jakim emocionalnim nabojima, a isto tako unaprijed ne mora biti planirano niti organizirano. U kolektivnom ponašanju dolazi do gubitka individualnosti; u masi se gube vlastite osobine te dominantna postaje nesvjesna ličnost, također pojedinac se počinje ponašati i počinje misliti kao i skupina, počinje raditi ono što možda izvan skupine ne bi. Devijantnost se javlja kad se pojedinci u skupinama ne ponašaju kolektivno, u skladu s pravilima skupine. **Društveni pokreti** su definirani kao organizirani napor većeg broja ljudi da izvrše ili spriječe promjenu u nekom važnom segmentu društva, kolektivnom svijesću prihvaćaju zajedničke vrijednosti i djeluju zajednički u ostvarenju određenih ciljeva, odnosno u rješavanju određenog **društvenog problema** (Goode, Ben-Yehuda, 1994). Društveni pokreti se od priznatih grupa za pritisak ili *lobija* razlikuju po tome što se oni sastoje uglavnom od laika koji nemaju direktan pristup politici i zakonodavstvu i njihove

³ U kontekstu stvaranja koncepta moralne panike, etiketiranje devijantnih skupina, u Cohenovom slučaju istraživanja supkultura, vodi širenju devijantnosti i štetnosti u pogledu identiteta označenih skupina te ih etiketiranje potiče da pokažu svoj identitet i ponašanje. (Živković, 2020.)

izjave automatski ne dobivaju prostor u medijima, stoga kako bi ostvarili svoje zahtjeve, društveni pokreti moraju pridobiti medijsku pažnju i osigurati zakonsko priznanje svog stava prema određenom problemu (Thompson, 2003). To ostvaruju tako što svoj predmet prikazuju u terminima dobra i zla, govoreći "jezikom moralnog gnjeva" pa se u središte pažnje postavljaju najgori pristupi određenog stanja (Thompson, 2003: 26). Thompson (2003.) navodi da različiti teoretičari ističu različite osobine moralne panike. No, u cjelini gledano, postoji suglasnost oko dvije osobine; "postoji visok stupanj zabrinutosti zbog ponašanja određene grupe ili vrste ljudi i povećan stupanj neprijateljstva prema onima koji se smatraju prijetnjom." (Thompson, 2003: 18). Bitne su i druge osobine, kao što su nestalnost i nesrazmjernost. Osobina nestalnosti znači da se moralna panika pojavljuje iznenada i kratko; "ona podsjeća na manije i strahove i druge slične oblike kolektivnog ponašanja" (Thompson, 2003: 18). Nesrazmjer se odnosi na pogled na prijetnju ili opasnost koji je puno značajniji nego što se ističe na osnovu realistične procjene.

Stanley Cohen, sociolog kojeg se smatra zaslužnim za uvođenje koncepta moralne panike u sociologiju jer je razvio studiju (*Folks Devils and Moral Panics*, 1972.) o procesu razvijanja moralne panike kroz brojne faze i pod-etape, opisuje kako se kroz masovne medije stvara kolektivna interpretacija kojoj se pojedinac prilagođava što nam je za ovu tematiku vrlo bitno. U sljedećem će poglavlju biti opisan povijesni pregled nastanka pojma moralne panike u teorijskim pristupima autora Stanley Cohena i Kennetha Thompsona. No, teorijski uvid u pojam obuhvatit će veći spektar teorija i definicija stručnjaka koji su se bavili ovom temom; Stuart Hall i već spomenuti Goode i Ben-Yehuda.

2.1. Sociološka analiza koncepta moralne panike

Brzina društvenih promjena, prema Thompsonu (2003.) i sve veći društveni pluralizam stvaraju prostor za sučeljavanje vrijednosti i suprotstavljanje životnih stilova različitih društvenih grupa koje pokušavaju svoje moralne vrijednosti braniti ili nametnuti drugim grupama. To se ostvaruje na javnom prostoru pomoću rasprostranjenih medijskih mogućnosti za širenje strahova i aktiviranje zahtjeva za društvenom kontrolom i regulacijom radi obrane tih vrijednosti. Također, sve je veći broj interesnih grupa koje imaju interese da svoje vrijednosti podrže. "Briga javnosti o određenom problemu u složenim modernim društvima rijetko se pretvara u otvoreni nalet gnjeva širokih masa – postoji "politika društvenih problema" (...), ti problemi su "konstrukti društva". "

(Thompson, 2003: 21) Sociološki pristup društvenim problemima, navodi Thompson (2003.) može biti objektivistički i konstrukcionistički. Objektivističko gledište prihvaća da određena pojava postoji i stvara problem samim tim što uznemiruje značajan dio društva, a uloga je istraživača da procjeni problem, istraži uzroke i predloži rješenja. S druge strane, konstrukcionističko gledište više zanima način na koji dolazi do problematiziranja određene okolnosti ili događaja, odnosno kako se počinje gledati na događaj kao na problem. Nadalje, postoje različite verzije konstrukcionističkog mišljenja; pravovjerni, kako ih naziva Thompson (2003.), su više zainteresirani istražiti kako ljudi definiraju, iznose i nameću zahtjeve, kako svoju zabrinutost iznose u javnost, kako ulaze u savez s drugim grupama za postavljanje zahtjeva. Kontekstualni konstrukcionisti zauzimaju umjereniju poziciju i prvo nastoje ispitati vjerodostojnost i činjeničnu osnovu zahtjeva koji bi trebali potvrditi utemeljenost problema, ali su "podjednako zainteresirani i za proces stvaranja problema, za njegovo uvođenje u arenu javne rasprave, te za političku korist koja proizlazi" (Jenkins, prema Thompson, 2003: 21).

Moralna panika u sociologiji se temelji na dva bitna nacrt – sociologija prava i društvenih problema, odnosno na interakcionističkom pristupu devijantnosti te područje kolektivnog ponašanja. Američki sociolozi su fenomen moralne panike prikazivali kroz prizmu socijalne psihologije objašnjavajući ga jednim od načina kolektivnog ponašanja ili su ga analizirali tako što su razotkrivali interesna stajališta raznih društvenih grupa i pokreta (Thompson, 2003). S druge strane, 70-ih godina prošlog stoljeća britanske studije objašnjavale su moralnu paniku krizom kapitalizma i rastom autoritarizma. Thompson (2003.) naglašava doprinos Stuarda Halla i Centra za suvremene kulturalne studije u Birminghamu.

Velika Britanija, navodi Thompson (2003.) predstavlja zanimljiv slučaj za proučavanje pojave moralne panike u suvremenom društvu zato što je u razdoblju od 70-ih, iskusila brzo nizanje epizoda koje su se proširile na cijelo društvo. Jedan od ključnih razloga za to jest priroda masovnih medija, a Britanija je neobična po tome što ima izuzetno veliki broj nacionalnih masovnih medija koji su usko povezani.

Koncept moralne panike zadržao se u sociološkim pristupima raznolikih orijentacija i nakon njegova uvođenja u kontekstu supkultura, iako je niz autora i autorica upozorio na nedostatnost izvornog koncepta u razumijevanju medijskih utjecaja (Perasović, 2001). Thompson (2003.) u

zaključku svoje knjige daje koncizan pregled pojma moralne panike unutar sociologije; daje važnost utjecaja ideoloških diskursa, kao i senzacionalizam masovnih medija te pregled socioekonomskih, tehnoloških i političkih promjena unutar modernog društva koje daju povod bujanju moralnih panika. One predstavljaju simptomatične društvene činjenice jer su često simptom tenzija i sukoba oko promjena u kulturnoj i moralnoj regulaciji i upravo zato zaslužuju biti priznate kao ključni sociološki pojam.

Thompson (2003.) nastoji u svom djelu proširiti opći pristup moralnoj panici pa govori o društvu rizika kojeg u sociologiju uvodi Ulrich Beck i o ideji diskurzivnih formacija koja pripada Michaelu Foucaultu. Shvaćanje suvremenog društva kao rizičnog upozorava na to da rizik raste zavisno od umnožavanja promjena, kao i na činjenicu da suvremene metode izvještavanja povećavaju svijest o riziku. Foucaultove ideje trebale bi pomoći u sagledavanju moralne panike kao simptoma ili vida borbe oko suprotstavljenih diskursa i regulativnih postupaka; posebno u slučaju moralne panike koja se odnosi na seksualnost i obitelj. Njegova "tumačenja diskursa seksualnosti i moći upozoravaju nas na činjenicu da moralna panika u vezi sa seksualnošću i drugim pitanjima predstavlja borbu moći oko regulacije morala" (Thompson, 2003: 36). Suvremeno društvo karakterizira obilje diskursa o seksualnosti i regulaciji organa nadzora, svaki od njih s različitim i često sukobljenim moralnim implikacijama. Iz tog razloga ne iznenađuje što masovni mediji i održavaju i uvećavaju te sukobe, dovodeći često do spiralnog efekta, čiji je rezultat ono što smo nazvali moralnom panikom (Thompson, 2003).

2.2. Teorijski pristupi moralnoj panici

Prema Thompsonu (2003.) prvi izvještaj o moralnoj panici objavio je 1971. godine britanski sociolog Jock Young kako bi opisao reakciju koja se javila zbog statističkih podataka koji su ukazivali na rast upotrebe droga. Naglasak u izvještavanjima nije bio o porastu upotrebe droga, već se zbog osnivanja policijskih jedinica za ovisnost povećao broj uhićenih povezanih s drogom.

Ipak, sistematsko uvođenje pojma pripisuje se već spomenutom Stanleyu Cohenu koji je analizirao moralnu paniku u reakcijama medija na sukob *modsa i rokeri* tijekom 1960-ih godina i svoje je mislio pretvorio u djelo *Folk Devils and Moral Panics* iz 1972. godine. Po njegovom mišljenju društva su s vremena na vrijeme podložna periodima moralne panike. "Određeno stanje, događaj, pojedinac ili grupa javljaju se, a ubrzo potom bivaju označeni kao prijetnja društvenim

vrijednostima i interesima...moralne zabrane uspostavljaju urednici, svećenici, političari i ostali desničarski orijentirani ljudi; društveno priznati stručnjaci izriču svoje dijagnoze." (Cohen, Thompson, 2003: 16) Cohen govori o tome da je predmet moralne panike nekad nešto novo ili nešto što već dugo postoji, ali iznenada dolazi u središte pažnje. U nekim slučajevima panika prođe i zaboravi se, ali ostane u kolektivnom pamćenju dok s druge strane ima ozbiljnije i dugotrajnije posljedice i uzrokuje promjene u zakonima i socijalnoj politici ili čak u načinu na koje društvo sebe shvaća (Thompson, 2003).

Prema njegovoj definiciji, moralna panika ima sljedeće ključne elemente: počinje definiranjem nekoga ili nečega prijetnjom društvenim vrijednostima (1), zatim tu prijetnju prikazuju mediji u lako prepoznatljivoj formi (2), zbog čega naglo raste zabrinutost javnosti (3). Nakon toga dolazi do reakcije vlasti ili onih koji utječu na stvaranje javnog mnijenja (4), da bi se na kraju panika ili povukla ili rezultirala određenim društvenim promjenama (5) (Thompson, 2003).

Terminom moralna panika želi se dati naglasak da je prijetnja upućena nečemu što se smatra svetim ili izuzetno važnim za društvo, a pritom se ne misli na svjetovne probleme, prijetnja se ne upućuje ekonomskim ili obrazovnim standardima.⁴ Na tu prijetnju gleda se kao na *folk devils* ili "narodne demone"⁵, a definiranje nekog "narodnim demonom" važan je dio moralne panike te se često javljaju zahtjevi za kažnjavanjem istih ili povratkom na prave moralne vrijednosti, a rezultat tih zahtjeva može biti moralno križarstvo u kojem važnu ulogu igraju **moralni poduzetnici**.

Za Cohenov koncept moralne panike važan smjer nudi interakcionistička škola kroz stereotipiziranje i socijalnu tipologiju. Perasović (2001.) navodi da Cohen naglašava da su kategorizacije i stereotipi pogotovo čvrsti kod devijantnih pojedinaca te da u modernije doba masovni mediji osnažuju stvaranje tipova. Drugi važan smjer su istraživanja katastrofa i nesreća od kojih je Cohen (1972.) preuzeo sedam osnovnih faza, no u njegovom slučaju istraživanja dviju supkultura *modsa i rockera* koristio je verziju u kojoj govori o četiri faze:

⁴ "Veća je vjerojatnost da će se određeni događaji opažati kao velika pretnja i da će podstaći moralnu paniku ukoliko je društvo, ili neki njegov važan deo, u krizi, ili prolazi kroz uznemirujuće promene koje dovode do stresa." (Thompson 2003: 17).

⁵ "Narodni demon je "prikladni neprijatelj", agent odgovoran za prijeteeće ili štetno ponašanje ili stanje" (Goode, Ben-Yehuda, 2009: 27).

Upozorenje (*warning*) označava fazu u kojoj sazrijeva shvaćanje potencijalne opasnosti i uvjetima njezina nastanka (1), utjecaj dolazi do određene reakcije pa se stvara neposredni i neorganizirani odgovor na njene posljedice (2), inventarij – akteri koji su izloženi nesreći i katastrofi počinju stvarati sliku o događaju i o posljedicama (3) i reakcija društva (4) (Thompson, 2003).

Kad spominje inventarij (rana faza društvene reakcije), naglašava način na koji su mediji interpretirali situaciju jer tim putem većina ljudi dolazi do informacija o nekom događaju i na temelju njih reagira; smatra se da je medijska prezentacija sukoba bila ključna u određivanju kasnijih reakcija te smatra da se kroz masovne medije stvarala kolektivna interpretacija kojoj se pojedinac prilagođava, oni pomažu definirati društvene probleme i pomažu u izazivanju anksioznosti među javnosti.

Thompson (2003.) opisuje tri razine pomoću kojih je Cohen analizirao medijski inventarij: prvi je proces preuveličavanja i distorzije (iskrivljavanje) u kojem je opisano ono što je rečeno i uključujuje aktere koji su prenijeli "vijest"; "vijest se ponavlja, činjenice se uvećavaju, koristi se senzacionalizam i melodramatika" (1) (Živković, 2020), drugi proces označava predviđanje da će se određeni događaj ponoviti, a posljedice će biti još ozbiljnije (2), treći je proces nazvan simbolizacijom, odnosno pripisivanje negativnog značenja ključnim simbolima, odnosno akterima određenog događaja. (3) ⁶ (Thompson, 2003).

Socijetalna kultura kontrole, prema Perasoviću (2001.) označava organiziranu reakciju, institucionalne norme i procedure, gdje su se uz organe vlasti, sudstvo, policiju, pojavile i neformalne grupe na lokalnoj razini koje su htjele radikalnije mjere i pristup prema određenom problemu. Društvena kontrola je u Cohenovom pristupu raščlanjena na proces difuzije (proširivanje), eskalacije (pojačavanje) i inovacije. Difuzija je uključivala aktere nadzora u institucionalnu suradnju ili konkretnu akciju u svojim sredinama kad je bilo primijećeno slično nepoželjno ponašanje adolescenata. Eskalaciju kontrolnih mjera odredio je opći sustav vrijednosti stvoren u inventariju, a potrebno je bilo pooštriti mjere što je bilo opravdano uvođenjem slika onih

⁶ Jasan primjer je označavanje *modse* i *rockere* delikventima i devijantima. Označavanje bilo koje supkulture koja je u nekom trenutku "stigla" na društvu scenu bila je u ispočetka negativne konotacije. "Jedna od posljedica simbolizacije u medijskim izvještajima o devijantnom ponašanju jest stvaranje osjetljivosti na znakove opasnosti. Incidenti koji se inače možda ne bi smatrali povezanim, počinju se predstavljati kao simptomi istog prijetjećeg oblika devijantnosti" (Thompson, 2003: 46).

kojih treba zaštititi; "među kojima su se isticali "nevini turisti na odmoru", "starci", "mame i tate", "djeca koja grade dvorce u pijesku" i "čestiti trgovci". " (Perasović, 2001: 106) Od prve reakcije, prema Perasoviću (2001.) na lokalnoj razini, do rastućeg uključivanja drugih individua i grupa, proces difuzije proizveo je opći sustav vjerovanja – mitologije, stigme, stereotipe, ali proizvodi nove mode kontrole koje spadaju pod proces inovacije⁷ (Perasović, 2001). Perasović (2001.) navodi i Cohenovu analizu sudskih predstava, koje su dobile velik publicitet, stvarajući od pojedinih sudaca nacionalne heroje i zaključujući kako je sudstvo odlična pozornica za igru društva. "Možda je najvažniji oblik suradnje u kulturi kontrole taj da državna kontrola, u obliku zakonodavstva i zakonodavaca, izlazi u susret pritisku javnog mnijenja usmjeravanog grupama za postavljanje zahtjeva i moralnim aktivistima" (Thompson, 2003: 48).

Nakon Cohenove revolucionarne formacije pristupa moralnoj panici rađala su se nova teorijska proširenja i nove perspektive samog pojma. Goode i Ben-Yehuda u knjizi *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order* (1978.) čiji je autor Stuart Hall i suradnici, identificirali su tri modela o uzročnim mehanizmima zašto dolazi do moralne panike. Prvi, model interesnih grupa smatra da se kreatori pravila i moralni poduzetnici mogu uključiti u moralne "ratove" (otvorene rasprave ili putem medija) kako bi uspostavili nova pravila i potom ih provodili. Budući da je nužan korak u ovom procesu uspostaviti prepoznavanje problema ili pitanja, ti moralni ratovi mogu postati moralna panika koja utječe na društvo u cjelini (Goode, Ben-Yehuda, 1994). Ovaj model prati izvor moralne panike unatrag do uloge medija i drugih specifičnih skupina koje oblikuju određeni problem. Za moralnu paniku se tvrdi da je rezultat napora skupina i organizacija smještenih u srednjim slojevima društva, neovisno o interesima elite ili zabrinutosti široke javnosti.⁸ Drugi model, model širokih masa objašnjava kako moralna panika potječe iz već postojeće javne zabrinutosti, a ne samo na temelju problema koje predstavljaju interesne skupine ili elita. Sugerira se da je izražavanje određenih zabrinutosti u posebni sektorima društva rezultat

⁷ Unutar kampanje vezane uz *modse* i *rockere*, akteri socijalne kontrole su iznosili sljedeće inovativne prijedloge: "zabraniti mod odjeću i frizuru", "uvesti šibu", "oduzeti im motore", "zabraniti im izlaske", "osnovati radne logore za modse i rockere", "objaviti im imena"... (Perasović, 2001 : 107).

⁸ Goode i Ben-Yehuda (1994.) daju prednost teoriji interesnih grupa jer tvrde da će moralna panika prije poteći od srednjih slojeva u okviru statusnih hijerarhija. "...profesionalna udruženja, policijski odjeli, mediji, religiozne grupacije, obrazovne organizacije, mogu imati nezavisnu ulogu u stvaranju problema – tako što na njega fokusiraju medijsku pažnju ili preokreću stavove u prikazanim pričama, uzbunjuju zakonodavce, zahtijevaju strože provođenje zakona, uvode nove nastavne planove, i tako dalje" (Goode, Ben-Yehuda, 1994 : 139).

visoke razine zabrinutosti vezano za određeni događaj ili grupu, među stanovništvom u cjelini. Ovaj model jedino govori kako zajednica zahtjeva reakciju interesnih grupa, medija ili elite da potakne moralnu paniku. Treći model, *elite-engineered* model ili elitistički konstruiran model govori o tome da moralnu paniku dirigiraju političke, ekonomske i druge moćne elite kroz njihovu kontrolu nad glavnim institucijama društva. Ovaj je model počivao na marksističkoj perspektivi. Takva je moralna panika potaknuta da usmjeri pozornost s drugih društvenih problema kao sredstva za zaštitu političkih i ekonomskih interesa elite usredotočujući se na stvaranje straha i zabrinutosti prema ponašanju koje elita smatra da nije osobito štetno ili prijeteće društvu. Prijetnja koja se navodno predstavlja društvu može biti preuveličana iz postojećeg manjeg problema ili gotovo potpuno izmišljena. Elita je u stanju stvoriti i održavati takve brige i strahove svojom kontrolom nad glavnim društvenim institucijama kao što su mediji i članovi formalne socijalne kontrole. Motivacija za moralnu paniku obično jest odvratanje javnosti od problema koji je osuđen štetnim za interese elite (Goode, Ben-Yehuda, 1994). Thompson (2003.) navodi kako su najpoznatiju analizu korištenjem elitno projektiranog modela proveli Stuart Hall i njegovi suradnici u istraživanju pljačke u Velikoj Britaniji 70-ih godina prošlog stoljeća. Prema studiji, moralnu paniku u vezi s pljačkom dirigirala je društvena elita kako bi skrenula pozornost s ekonomske krize. Uz ovaj motiv, elita je također bila istinski uvjeren u prijetnju koju je društvu predstavljao problem pljačke. Kako je elita doživjela krizu svoje hegemonije, moralna panika vezana uz pljačku predstavljala je novo sredstvo kontrole. Moralna je panika bila uspješna jer su mediji pretežito predstavljali izjave vlasti koje su uokvirile problem pljačke. Mediji su tako pridonijeli reprodukciji perspektive elite jer se javno mnijenje uvelike formira i informira od strane medija, a javnost je u cjelini zauzela stav elite (Thompson, 2003). Stuart Hall i suradnici su doprinijeli teorijskom pristupu tako što su uveli koncept *spirale značenja*, odnosno način javnog označavanja problema u trenutku narastanja (Hall, Jefferson, 1976). Kolektivne reakcije dobivaju obrise panike kad se o određenim problemima i prijetnjama uspostavi prepoznatljiv diskurs koji gradeći spiralu značenja povezuje činjenice u prividno logičnu cjelinu stavova prema određenim pojavama, a koji su nužno ideološki obojeni (Thompson, 2003). Spirale značenja uključuju i značenja koja pojave dobivaju na osnovu afiniteta, stavova društva i emocija šireg društva ili određenih društvenih segmenata (Thompson, 2003). Watney, prema Thompsonu (2003.) navodi da se mediji pokušavaju svojoj publici obratiti kao sjedinjenom, prirodnom "subjektu", obraćajući se

članovima individualno kao normalnim, zdravorazumskim subjektima koji "ispravno misle" te se trude stvoriti idealnu publiku okruženu prijetećom paradom "luđaka", stranaca i kriminalaca.

U pogovoru knjige *Moralna panika* Kennetha Thompsona, politologinja Jelena Đorđević govori kako se objašnjenje moralnih panika ne može osloniti na subjektivne doživljaje grupa i pojedinaca, kao vid spontane reakcije na prijeteće i opasne pojave, niti se iscrpljuje na razini analize kolektivnog ponašanja, već mora podrazumijevati kako i zašto se o određenim događajima govori, zašto neki ostaju neopaženi, drugi bivaju preuveličani i tko o tome odlučuje. Analizom posebnih diskursa otkrivaju se principi "politike anksioznosti" kao glavnog i odgovornog aktivnog činitelja svakog formiranja moralne panika, govori Đorđević (2003.) u pogovoru naslova *Konstrukcija znanja i osjećanja*. Nadalje, taj pojam politike anksioznosti obilježava način na koji se simboličkim sredstvima obavlja supstitucija, odnosno zamjena stvarnih problema onim snažnog emocionalnog potencijala i iluzijom da se problemi lako mogu riješiti. Stvara se anksioznost u javnom mnijenju, koncentriranjem na morala pitanja, skreće se pažnja s primarnih uzroka različitih oblika devijantnosti. Politologinja govori ako se gleda na taj način, moral i nije pokretač moralne panike. Navodi i dva razloga: panika se rađa iz straha pred pojavama percipiranim kao prijatna, a ne iz moralnih pobuda, isto tako moral je predmet instrumentalizacije medija, interesnih grupa i političkih ideologija. Prema tome, moralna panika više korespondira sa strahom i interesom, nego s moralom (Đorđević, 2003).

Živković (2002.) zaključuje u svom radu da se dvije teorije moralne panike razlikuju po drugačijoj percepciji problema. Cohen je smatrao da se moralna panika pojavljuje u medijima, slažu se da su mediji najmoćnije sile u prenošenju vijesti o kontroverznim problemima, ali su Hall i suradnici raspravljali da moralna panika nastaje u izjavama pripadnika policije i pravosuđa (pripadnici koje zatim mediji začinjavaju i puštaju u javnost. Dakle, nisu toliko zaslužni za stvaranje vijesti, nego reproduciraju postojeće stavove što ih čini instrumentima državne kontrole (Živković, 2020).

Osim medija, važnu ulogu imaju i drugi akteri, poput predstavnika društvene kontrole, moralni poduzetnici, individualci ili grupe koje označavaju neko ponašanje devijantnim o čemu će riječ biti u narednom poglavlju. "Ekonomске organizacije, strukovne udruge, sindikati, lobisti, moralni poduzetnici i zakonodavci međusobno djeluju kako bi utvrdili uvjete pod kojima oni koji,

primjerice, predstavljaju državu u provođenju zakona, ulaze u interakciju s onima koji su optuženi da su te zakone prekršili." (Becker, 2011: 102).

2.3. Moralni poduzetnici

O moralnim poduzetnicima, odnosno moralnim aktivistima, govorio je Howard Becker u svojoj studiji *Outsiders* iz 1963. godine – oni su stvaratelji pravila i pridržavaju se apsolutne etike i "čistoće", oni su etični "lideri" (Kaptein, 2019). Ovdje se jasno vidi već spomenuti utjecaj interakcionističke teorije o devijantnosti. Interakcionistička teorija, navodi Becker (2011.) polazi od interakcijskih dimenzija shvaćanja određenog fenomena, u kontekstu devijantnosti bit će usmjereno na interakciju između devijantnih pojedinaca i društvene skupine koja ga kao takvog definira. Interakcionistički pristup fenomenu devijantnosti poznatiji je kao teorija etiketiranja. Becker (2011.) navodi kako ne voli nazivati teoriju etiketiranja "teorijom" zato što njegov pristup i pristup njegovih suradnika ne pruža etiološko objašnjenje devijantnosti niti govori o tome zašto se ljudi ponašaju devijantno. Glavni cilj zagovornika teorije etiketiranja bio je proširiti područje koje obuhvaća bavljenje devijantnim ponašanjem, uključujući u svoje proučavanje i aktivnosti ostalih sudionika (Becker, 2011). Dakle, promatramo li sve ljude i organizacije uključene u potencijalno devijantno ponašanje, otkrivamo kako se to kolektivno djelovanje ne sastoji samo od počinjenja navodnog prijestupa, već je to složena drama u kojoj glavnu ulogu ima iznošenje optužbi protiv nekog prijestupa (Becker, 2011). "Neki od glavnih sudionika sami ne sudjeluju u počinjenju prijestupa, već se pojavljuju kao provoditelji zakona ili morala, kao oni koji prijavljuju da je prijestup počinjen, oni koji prijavljene odvede u pritvor, dovode pred institucije zakona ili su baš oni ti koji ih kažnjavaju" (Becker, 2011: 103).

Becker (2011.) ističe ulogu moralnih aktivista u definiranju devijantnog i kriminalnog ponašanja pojedinca. "Mediji javnost uzburkaju zahvaljujući djelovanju moralnih aktivista ili moralnih poduzetnika, koji pokušavaju uključiti javno mnijenje u istinsko angažiranje u društvenim pokretima i organizacijama radi stvaranja pritiska na vlasti da pojačaju društvenu kontrolu i regulaciju morala" (Thompson, 2001: 22). Moralni poduzetnici su akteri koji u strukturi odnosa moći zauzimaju superiorniji položaj, koji im daje pravo moralnog prosuđivanja i određivanja nekog ponašanja kao (ne)prihvatljivog, odnosno omogućuje im da potiču stvaranje pravila kojima održavaju vlastite položaje (Becker, 2011). Moralni poduzetnici pokušavaju

eliminirati ponašanje koje percipiraju lošim procesom stvaranja i provođenja normi. Individue ili grupe koje nastoje prakticirati novo kriminalizirano ponašanje tako postaju autsajderi te ih se marginalizira. Prema Beckeru (1963.) etiketiranje neke aktivnosti devijantnom ima dvije različite funkcije. Prva funkcija jest opravdanje moralnih poduzetnika kada poduzimaju akciju protiv takvog ponašanja i moralno ga osuđuju. Druga funkcija se odnosi na etiketiranje gdje se autsajderi identificiraju s etiketom "devijantan" i poprimaju obrasce ponašanja sukladne s etiketom (Becker, 1963).

Moralni poduzetnici se dijele na dva tipa: mogu biti kreatori pravila (*rule creator*) ili oni koji ih provode (*rule enforcers*). Becker (1963.) navodi da je definicija tvorca pravila netko tko općenito izražava uvjerenje da se mora boriti protiv neke vrste prijetjećeg društvenog "zla" ili pojedinac koji sebe smatra "križarskim reformatorom". Križarski reformator je prototip tvorca pravila (Becker, 1963). Oni koji provode pravila preuzimaju pravila koja su stvorili križarski reformatori.⁹ Postojeća pravila ga ne zadovoljavaju jer postoji neko "zlo" koje ga uznemirava (Becker, 1995). Postoje mišljenja gdje moralni "križari" žele nametnuti svoja osobna moralna usmjerenja na druge, ali postoje i moralni "križari" koji imaju snažne humanitarne prizvuke. Križar (moralni poduzetnik) ne želi da ljudi djeluju na njegov prihvatljiv način, on smatra da ako djeluju ispravno, bit će dobro za njih i smanjit će štetu u budućim djelovanjima (Becker, 1995). To znači da društvena kontrola pod vodstvom vrhovnog moralnog autoriteta dodatno opravdava određeni stupanj moralizma koji promiču javne osobe i tendenciju da se prema drugima koji se ne slažu s moralom postupa kao prema neprijateljima (Becker, 1963). Oni koji provode pravila prisiljeni su odraditi dvije dužnosti: potrebu da opravdaju vlastitu ulogu i potrebu da steknu poštovanje u interakcijama (Becker, 1963). Provođitelji pravila su "stvoreni" jer su kreatori pravila uspostavili nova pravila i norme, zahtijevajući formiranje grupe ljudi koji će osigurati da se društvo pridržava novih pravila. Becker (1963.) navodi da su oni manje zabrinuti oko stvaranja pravila za rješavanje "deformacija" društva, više su zabrinuti zbog njihove provedbe zakona koja su stvorili drugi. Također, navodi Becker (1963.) ako pokažu previše učinkovitost, moglo bi se reći da nisu potrebni, a ako pokažu premalo učinkovitosti, moglo bi se reći da ne uspijevaju. Moralni poduzetnik igra značajnu ulogu u društvenoj konstrukciji društvenog problema, poticanju društvenog pokreta, u

⁹ Becker (1995.) govori kako je prikladno misliti o reformatorima kao križarima jer su oni vjerovali u svoju misiju da ima svete nagone.

moralnom križarskom ratu ili moralnoj panici te u inicijativama moralne regulacije. Koriste javne forume, međunarodne medije i društvene mreže za promicanje plana (De Young, 2007).

Velik dio literature, navodi Thompson (2003.), o moralnoj panici pokušava objasniti motive masovnih medija, grupa za pritisak, političara, policije i sudstva. Thompson (2003.) navodi da je pogrešno pretpostaviti da je osnovni motiv aktivnih sudionika u stvaranju moralne panike, manipulacija zbog prikrivenih ciljeva; oni mogu iskreno vjerovati u ono što kažu (iako u svemu može postojati podudarnost principa i koristi). S druge strane, Becker (1963.) govori kako provoditelji pravila imaju dužnost samo pravila provesti, njih ne zanima zapravo sadržaj pravila. Prema tendenciji promjene pravila, nešto što je nekad bilo prihvatljivo sada može biti kažnjeno i obrnuto.¹⁰ Takvi pojedinci ili skupine također imaju moć generiranja moralne panike; mogu imati sukobljene ciljeve i međusobno se sukobljavati, najčešće su to političke stranke i razne organizacije oprečnih mišljenja¹¹ (Becker, 1963). Moralni poduzetnici po pitanju abortusa su podijeljeni na dvije različite svjetonazorske struje, osim političkih stranaka, ovdje su moralni poduzetnici i nevladine organizacije i Crkva.

Moralni poduzetnici mogu imati i pozitivne ciljeve, autor Kaptein (2019.) u svom radu donosi drukčiji pogled na moralne poduzetnike. Prema autoru, osim osporavanja etičke norme, ponovnog promišljanja etike i razmišljanja o etičkim ciljevima, moralni poduzetnici također stvaraju nove etičke norme. Prema Kapteinu (2019.) oni ruše postojeće moralne kodekse i stvaraju nove. Autor također govori kako oni odlučuju o tome što je ispravno ili pogrešno, ali i mijenjaju stavove po potrebi. Koncept moralnog poduzetništva ne sugerira da je osoba ili organizacija lider u etici u pogledu svake relevantne norme. Moralno poduzetništvo je specifično za određenu normu. Moralni poduzetnik može pokazivati moralnu poduzetnost u pogledu jednog pitanja dok je u odnosu na drugo reaktivan ili pasivan (Kaptein, 2019). Autor u svom radu navodi kako je moralno poduzetništvo primijenjeno za izazove s kojima se suočavaju nevladine organizacije koje se bave ljudskim pravima, na uvjete pod kojima globalne norme postaju dio agende globalnog upravljanja,

¹⁰ Moralni poduzetnici koji imaju funkciju provođenja pravila, imaju tendenciju zauzeti pesimističan pogled na ljudsku prirodu zbog svoje stalne izloženosti namjernom odstupanju (Becker, 1963).

¹¹ Primjeri moralnih poduzetnika mogu biti: MADD (majke protiv vožnje u pijanom stanju), lobi protiv duhana, lobi za kontrolu oružja, grupe protiv pornografije, Black Lives Matter i LGBT društveni pokreti. (Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Moral_entrepreneur)

na transformaciju i institucionalizaciju međunarodne trgovačke arbitraže kao vodeće ugovorne metode za rješavanje transnacionalnih trgovačkih sporova te kuharskim emisijama na televiziji koje se bave nekim društvenim problemima poput zdravlja i socijalne isključenosti (Kaptein, 2019). Nadalje, primjeri moralnog poduzetništva analizirani u literaturi razvijali su moralne norme protiv pušenja, vožnje u pijanom stanju, maloljetničkog pijenja i kršenja autorskih prava. Razvijena je i ljestvica za procjenu osobnosti moralnih poduzetnika. Kaptein (2019.) navodi da je moralno poduzetništvo pozitivan utjecaj na društvo jer stvaranjem novih etičkih normi koje će se slijediti može doprinijeti boljem društvu; unaprjeđuje povjerenje jer ukazuje na to da moralni poduzetnik cijeni etiku idući dalje od onoga što se očekuje, ima dobru volju i želju poboljšati društvo; stvara učinkovitost time što je proaktivan, moralni poduzetnik pokazuje samoregulaciju koja može spriječiti intervencije i mjere, poput pravila i propisa koje postavljaju drugi (Kaptein, 2019). Ovakav pristup se isto može protumačiti da moralni poduzetnici djeluju u korist određene društvene skupine te tako nije funkcionalan i pristupačan svima.

Autor McGrady u svom članku govori kako je moralna panika često nestabilna. Važno je razumijevanje konteksta gradnje nekog mišljenja. Važno je razumjeti da je zlo jedne osobe osobno uvjerenje ili život druge osobe koja je u opasnosti. Kad moralna panika postane utjecajna, toksična i zavjerenička, tada su moralni poduzetnici najmoćniji, a njihova je sposobnost utjecajna kako bi bili uspješni i gledani kao da njihove teze dosežu vrhunac (McGrady, 2022). Thompson (2003.) navodi da političari i moralni poduzetnici nalaze saveznike u dijelovima medija koji dijele njihovo ideološko mišljenje. Ponekad i masovni mediji krenu pisati o onome što godi široj populaciji, a populističko vođenje moralnih kampanja i predstavlja jednu od usvojenih strategija. (Thompson, 2003.) Mediji su zbog profita usvojili populističko vođenje kampanja, sa senzacionalističkim naslovima i člancima u kojima se kolumnisti natječu u pisanju što kontroverznijih tekstova, a što će biti prikazano u poglavlju gdje se spominju primjeri moralne panike (Thompson, 2003).

3. Primjeri fenomena moralne panike u Hrvatskoj

U literaturi koja potkrjepljuje moralnu paniku prisutni su primjer koji su se događali u Velikoj Britaniji i američkim zemljama. Kako bi bolje promotрили pojam moralne panike prije istraživanja odrađenog u svrhu pisanja rada, u ovom poglavlju bit će opisani primjeri na domaćoj medijskoj sceni. Mediji, kao što je već spomenuto, prenose informacije o aktualnim društvenim, kulturnim, političkim, gospodarskim i drugim događajima i pojavama. Kučiš, Đuho i Balabanić (2019.) dijele funkcije medija u osam kategorija: "informiranje građana o najvažnijim pitanjima zajednice; artikulacija stvarnosti ili oblikovanje medijske predodžbe o nekom događaju; fenomenu, pojavi i njegovim glavnim akterima; uspostavljanje prioriternih društvenih tema, kritika i kontrola vlasti političkih stranka, političara i ostalih vršitelja javnih dužnosti; zabava, obrazovanje, socijalizacija te integracija ili spajanje različitih ljudi, kultura i ideja" (Kučiš, Đuho, Balabanić, 2019: 42). U današnjem užurbanijem i fluidnijem svijetu većina događaja se događa istodobno, a (ne)točne informacije se brže pojavljuju i množe u svim dostupnim medijima, posebice na društvenim mrežama. Tkalac Verčić (2015.) govori kako publika ne prati samo vijesti, nego i glasine koje zatim komentiraju influenceri, blogeri, političari i druge javne osobe, pokušavajući doći do nekog rješenja i objasniti što se događa. Mediji su ti koji traže i očekuju odgovore kako bi ih mogli prenijeti svojoj publici i svima zainteresiranima za ono što se događa u krizama, bez obzira kakve naravi krize jesu. U takvim situacijama javnost se oslanja još više na obavijesti putem medija jer smo, prema mnoštvu istraživanja, kao današnje društvo obilježeni digitaliziranom komunikacijom, mobilnom tehnologijom, društvenim mrežama te nezaustavljivom mrežom što nam uvijek omogućava dostupnost u virtualnom svijetu (Plenković, 2015).

3.1. Koronavirus

Jedna od prijetnji koja je obilježila 21. stoljeće jest upravo pandemija koronavirusa. Kako je spomenuto, prema Cohenovom modelu, određeni događaj ili pojava se mora označiti prijetnjom društvu i uobičajenom društvenom poretku. Koronavirus je promijenila pojedine segmente društva; odlazak na posao, pohađanje nastave u školama i na fakultetima, način i mogućnosti prijevoza – prekid javnog autobusnog, tramvajskog i željezničkog prometa, zatvaranja uslužnih djelatnosti i prestanka poljoprivredne, poduzetničke i gospodarske aktivnosti, način provođenja slobodnog vremena (virtualni oblik druženja), te mnoštvo drugih promjena koje su mijenjale uobičajene obrasce ponašanja pa je na taj način bila etiketirana kao prijetnja. Begović (2021.)

govori kako je pandemiju obilježila "borba točnih, jasnih i "čistih" informacija protiv dezinformacija, istina protiv laži, pouzdanih protiv nepouzdanih informacija" (Begović, 2021: 9). Također navodi kako je razdoblje koronavirusa nazivano infodemijom zbog prevelike količine informacija koje su bile često lažne i neutemeljene. Odgovornost medija bila je velika, a svi akteri u komunikacijskom procesu imali su svoju ulogu u sprječavanju, ali i širenju glasina i lažnih vijesti putem svojih računa na društvenim mrežama (Begović, 2021). Lažne vijesti se u ovakvom slučaju ne moraju definirati nužno kao vijesti s netočnim informacijama, već i kao sadržaji koje su proizveli pristrani mediji koji stvaraju takve vijesti namjerno kako bi one odgovarale određenom političkom svjetonazoru, bilo lijevom i desnom (Vozab, 2017). Tijekom pandemije proveden je velik broj istraživanja o izvještavanju medija tijekom pandemije te se velik dio radova bavio širenjem straha, odnosno stvaranjem moralne panike.

Krizna situacija, poput pandemije novog virusa predstavlja plodno tlo medijima za širenje panike. Capurro, Jardine, Tustin i Driedger (2022.) navode da je moralna panika uzrokovana bolestima uobičajena jer su neka medicinska stanja prožeta stigmom ili postaju rasna.¹² Zdravstvene krize, poput pandemija, izazivaju tjeskobu i osjećaje straha zbog određenih skupina ljudi i specifičnih ponašanja koji se potom reproduciraju i pojačavaju medijskim izvještavanjem (Capurro, Jardine, Tustin i Driedger, 2022). Javnost obično saznaje o novim zdravstvenim rizicima putem medija koji imaju ključnu ulogu u formiranju moralne panike pojačavajući osjećaje prijetnje i straha koje neke skupine predstavljaju drugima. Capurro i suradnici (2022.) navode da stereotipiziranje i krivo identificiranje devijantnosti koje, posebice u slučaju zdravstvene panike, može dovesti do stigmatiziranja i društvenog isključenja određene skupine. U počecima izvještavanja o virusu, kad je virus bio prisutan samo u kineskom gradu Wuhan, vijesti nisu dolazile tako brzo te se o tome nije toliko pričalo. Ubrzo su počele stizati snimke o ljudima koji padaju na cestama, snimane su mrtvačke vreće nasred grada, pristizale su vijesti da je grad Wuhan "preko noći" postao grad duhova. Takvi prizori bili su čisti primjer širenje panike, ali s obzirom na to da se taj virus odvijao još uvijek negdje daleko, nametanje straha se još uvijek nije mogao vidjeti u hrvatskim medijima. Otkad su se počele objavljivati vijesti o prvoj virusnoj zarazi u Hrvatskoj, vijesti su postale sveprisutne i objavljivale su se svakim danom (dok sve druge vijesti nisu više

¹² Primjer je sifilis u 19. stoljeću, AIDS u 80-im godinama prošlog stoljeća i SARS 2003. godine. (Capurro, Jardine, Tustin i Driedger, 2022.)

bile toliko bitne) pa je samim time rasla kolektivna tjeskoba i psihoza. Mediji su koristili stil pisanja koji bi kod čitatelja izazivalo paniku. Strah se intenzivnije širio putem medijskih alata i širenja informacija o broju zauzetih kreveta u bolnici, nestašica higijenskih sredstava, maska, hrane i slično.

Živković (2020.) je u svom radu *Širenje moralne panike u hrvatskim medijima* analizirala naslove i retoriku članaka internetskih publikacija Večernjeg lista, 24 sata i Dnevnik.hr. Hipoteza njenog istraživanja bila je da će mediji koji su skloniji senzacionalizmu više koristiti medijsku paniku i tehnike zaplašivanja. S obzirom na to da se radilo o novom, tad još neistraženom virusu, mediji su trebali pratiti novinarska načela o objektivnosti i istinitosti izvještavanja; prenositi ono što govori struka te iz provjerenih izvora i s ozbiljnošću pristupiti određenom problemu (Živković, 2020). Autorica je koristila pojmove, odnosno faze koje je opisao Cohen u svojem radu – inventarij, predikcija i simbolizacija. U inventariju su vidljivi elementi preuveličavanja u naslovu i u retorici. U izvještavanju Večernjeg lista i 24sata, u fazi inventarija, vidljivo je preuveličavanje u primjerima naslova; "Budite spremni", "Svijet strahuje od širenja misterioznog virusa", "Strah od korone: 7 načina uz koje ćete se lakše nositi s njim", "Kina u pripravnosti", (Živković, 2020: 12,13). Primjetan je senzacionalizam i melodramatičnost u naslovima i podnaslovima te su korišteni enigmatični izrazi koji pospješuju stvaranje straha i panike u čitatelja jer čitatelj ne može biti siguran o kakvom je virusu riječ ako mediji ne koriste adekvatne izraze za opisivanje stanja. U fazi predikcije u kojima se prikazuju moguće posljedice nekog događaja ili pojave, sva tri medija su predviđala mogućnost porasta broja zaraženih u slučaju nepridržavanja novih propisanih mjera, pa i predviđanje novog vala koronavirusa iako prvi val još nije ni završio (Živković, 2020). Također pisalo se o građanskoj neposlušnosti i onih koji su zanemarivali preporuke koje su mogle dovesti do strašnih posljedica na zdravlje ljudi. Osim toga, pojavljivali su se naslovi koji predviđaju nove brige, a to je ekonomija i ljudi koji žive u siromaštvu (Živković, 2020). U fazi simbolizacije virusu su pridavani simboli opasan i smrtonosan, "koronavirus je postao simbolom smrti, odnosno medijski alat da ljude plaše na perfidan način" (Živković, 2020: 13). Rezultatima istraživanja zaključeno je da su navedeni mediji na sličan način izvještavali, koristili su retoriku straha, senzacionalističke naslove i neprofesionalno postupali prema svojem novinarskom poslu.

Capurro i suradnici (2022.) u svojem istraživanju identificirali su tri specifične karakteristike moralne panike: 1) pridržavanje javnozdravstvenih smjernica se tumači kao moralni imperativ i

građanska dužnost; 2) oni koji se nisu pridržavali javnozdravstvenih smjernica, odnosno moralnih obveza (samoizolacija, pridržavanje propisa u karanteni i cijepljenje), bili su posramljeni, predstavljani kao "narodni demoni" (*folk devils*) – devijantni i bili su kritizirani kao prijetnja javnom zdravlju i moralnom poretku¹³; 3) moralni poduzetnici koji zahtijevaju kaznene mjere (Capurro, Jardine, Tustin i Driedger, 2022). Autori su u radu tvrdili da je normalizacija ponašanja koje je nužno za prevenciju zaraze od koronavirusa dovela do moralne panike zbog prijetnje koju su činili ljudi, koji se nisu pridržavali javnozdravstvenih smjernica, za ostatak društva. Povećana zabrinutost zbog skupina ljudi koji ne drže fizičku distancu, izoliraju se i nose maske dovela je do izražavanja ljutnje, frustracije i straha (Capurro, Jardine, Tustin i Driedger, 2022). Postoje istraživanja, navode Capurro i suradnici, gdje su ljudi priznali da osjećaju strah u blizini ljudi koji se ne drže distance u trgovini ili parku, dok su drugi izražavali ljutnju zbog opasnosti koju ti prijestupnici predstavljaju za druge. Takav stav može narasti u neprijateljstvo i neugodno ophođenje prema drugim ljudima ili čak institucijama (Capurro, Jardine, Tustin i Driedger, 2022). Službeni je stav nadležnih zdravstvenih autoriteta od početka pandemije jasan i nedvosmislen; Svjetska zdravstvena organizacija i Hrvatski zavod za javno zdravstvo ukazuju na opasnost pandemije te preporučuje pridržavanje određenih mjera. Oni koji su se protivili tom stavu u medijima su bili prikazani na neprimjeren način – etiketiranjem, vrijeđanjem, stereotipiziranjem. Pojedini znanstvenici čije se mišljenje nije slagalo sa stavom nadležnih autoriteta u tom vremenu nisu uvijek bili u mogućnosti iznijeti svoj kritički stav, a i kad bi to učinili bili su na meti uvreda i neprimjerenih komentara (Vozab, 2017). Prisutni su bili dvostruki standardi, oni koji su optuživali druge da se ne ponašaju odgovorno i u skladu s mjerama, bili su ti koji su te mjere i kršili. U izvještavanju o cijepljenju u medijima stavlja se naglasak na one koji se protive cijepljenju (tzv. antivakseri) unatoč mnogim razlozima za oklijevanje cjepivu. Antivakseri su isto prikazivani kao "narodni demoni" koji ugrožavaju zajednicu, preuveličavajući stvarni udio necijepljenih ljudi u

¹³ Koristili su metodu analize sadržaja određenih medija te prema rezultatima, prijestupnici koji se nisu pridržavali propisanih mjera bili su stigmatizirani upotrebom raznih etiketa, kao što su *covidioti* (*covidiots*), neoprezni, neodgovorni i sramotni. S druge strane oni koji su se pridržavali smjernica za prevenciju smatrali nesebičnim, građanski orijentiranim i dobrim građanima.

populaciji i tražeći "kažnjavanje"¹⁴ onih koji ignoriraju svoju moralnu dužnost cijepljenja sebe i svoje djece.

3.2. Ostali aktualni primjeri fenomena moralne panike

Može se reći da je zlatno doba razvoja koncepta moralne panike bio u 80-im godinama, no potencijalne prijetnje možemo primijetiti i danas. Noviji primjeri prijetnji društvenom poretku su društvene mreže i mentalno zdravlje kao posljedica korištenja istih, igranje video igrica i potencijalni razvoj nasilnog ponašanja te fenomen povezan uz koncept razvoja novih tehnologija – umjetna inteligencija, chat GPT. Također prisutna je i panika vezana uz migrantsku krizu, rodni identitet i slično.

Rodni identitet je svakako jedna od češćih tema u medijima; osobe koje se ne ponašaju onako kako im je biološki dodijeljeno često su na meti (neformalne) društvene kontrole. Svako odstupanje od rodnog normativa i pravilno performiranje binarnih rodnih uloga biva na meti senzacionalističkih i dezinformirajućih medijskih naslova. Thompson (2003.) je u svojoj knjizi spominjao moralne poduzetnike koji su koristili interese nacionalnog tiska u populističke svrhe, posebno ističući promiskuitet ili seksualnu devijantnost kao navodne opasnosti za normalni obiteljski život. Dakle, članovi LGBTQI zajednice su, i danas, etiketirani kao devijantni i predstavljaju prijetnju za društveni poredak – postaju narodni demoni. Desna politička elita i mediji, njihova produžena ruka, jedni su od vodećih moralnih poduzetnika koji ne jenjavaju u širenju dezinformacija i senzacionalizmu u svrhu širenja moralne panike. Provedeno je istraživanje u svrhu pisanja diplomskog rada u kojem se analizira medijsko izvještavanje o članovima LGBT¹⁵ zajednice. Provedena je anketa gdje su ispitanici bili heteroseksualne osobe (120 ispitanika) i članovi LGBT zajednice (92 ispitanika) kako bi iz njihovog iskustva saznali određene stereotipe s kojima se susreću u svakodnevnom životu te kako bi opisali stanje u medijskom prostoru. Prema rezultatima, ispitanici su smatrali kako se najviše stereotipa promovira na portalu Dnevno.hr, zatim na Hrvatskoj radioteleviziji, Večernjem.hr i 24 sata.hr, a velik broj glasova dobio je i Index.hr

¹⁴ Kažnjavanje, u ovom slučaju, bi se moglo nazvati socijalnim kažnjavanjem gdje su necijepljene osobe mogle biti isključene iz društva na način da im je na određenim mjestima zabranjen ulazak ili su bili primorani se cijepiti ne bi li izgubili radno mjesto.

¹⁵ U radu je pisan akronim LGBT.

(Koprek, 2021). Većina ispitanika smatraju kako su više zastupljene teme koje promoviraju stereotipe prema LGBT zajednici u hrvatskom medijskom prostoru nego onih koji pokušavaju dokinuti stereotipe. Prema Koprek (2021.), 56,6 % njih smatra kako mediji koriste govor mržnje u objavama vezanim uz LGBT zajednice. Teza koja govori da elektronički mediji u Republici Hrvatskoj objektivno obavještavaju javnost o LGBT zajednici te se svojim izvještavanjem trude dokinuti stereotipe o spomenutoj zajednici – samo djelomično je dokazana. (Koprek, 2021.) Druga teza ovog istraživanja bila je kako pripadnici LGBT zajednice svakodnevno doživljavaju stereotipe povezane s njihovom seksualnom orijentacijom te su zbog tog marginalizirani bila je potvrđena. Čak 83,7 % ispitanika koji su članovi LGBT zajednice doživljava stereotipe, dok je 75,8 % ispitanika koji nisu članovi LGBT zajednice svjedočilo stereotipima i predrasudama prema LGBT zajednici (Koprek, 2021). Glavni izvor stereotipa je, prema ispitanicima, društvo koje takvo ponašanje tolerira i promovira. Na udaru političara i medija bile su transrodne osobe te je jedna od glavnih teza propagandne kampanje koju je vodila Katolička crkva te klerikalne i desničarske udruge protiv Istanbulske konvencije jest da su trans ljudi zapravo prijetnja za žene i cijelo društvo isto kao što se i mogućnost da nečiji biološki spol nije u skladu s društveno dodijeljenim rodnom smatra kao smak svijeta.¹⁶ Bivši saborski zastupnik, sociolog i sveučilišni profesor Slaven Letica zagovarao je u članku Večernjeg lista stvaranje društvene klime i promjenu hrvatskog zakonodavstva kako bi se spriječilo da djeca prije i nakon puberteta mijenjaju spol pa bi kroz društveni pritisak i nova zakonodavna rješenja trebalo punoljetnim trans ljudima oduzeti mogućnost promjene spola ako je žele. Takve institucije/grupacije/individue predstavljaju moralne poduzetnike koji nastoje nametnuti svoje moralne vrijednosti, uvesti moralnu regulaciju u svrhu ispravljanja "iskrivljenog" načina života te pobjedi "borbe protiv narodnih demona."

¹⁶ <https://www.crol.hr/index.php/politika-aktivizam/9147-nalazimo-se-usred-najvece-transfobne-kampanje-u-hrvatskoj-povijesti?rCH=2>

4. Fenomen abortusa u Hrvatskoj

Nakon što je u prvom dijelu rada moralna panika teorijski opisana i primjerima potkrijepljena, drugi dio bavit će se fenomenom abortusa u Hrvatskoj. Pitanje abortusa duboko je podijelilo i hrvatsku javnost, a dokaz tome je da pobačaj nije samo fenomen na osobnoj, nego i na društvenoj razini i ne u smislu masovnog osuđivanja i zgražanja, nego društvene odgovornosti. Postavlja se pitanje kad život počinje, a drugo je ima li ili nema pitanja pravnog statusa nerođenog djeteta prednost pred statusom ženina prava nad životom nerođenog djeteta (Hrabar, 2015).

Pobačaj (abortus), prema definiciji hrvatske enciklopedije, jest odstranjenje ploda¹⁷ iz maternice prije isteka 28 tjedana trudnoće.¹⁸ Prema načinu postanka pobačaj može biti spontani ili provocirani (namjerni, umjetni). Provocirani, namjerni pobačaj može biti iz medicinske (ako se obavlja u interesu života i zdravlja trudnice), eugeničke (ako plod ima mane nespojive s normalnim životom), socijalne (teško obiteljske ili materijalne prilike trudnice/roditelja) i etičke indikacije (ako je trudnoća posljedica spolnog delikta – silovanje, incest, obljuba maloljetne ili nemoćne osobe). Postoji i podjela koja ovisi o mjesecu trudnoće, a mogu se izvoditi kemijskim supstancama¹⁹ i kirurškim metodama²⁰.

¹⁷ U određenim se raspravama zbog jednostavnosti govori o fetusu iako to nije najtočniji termin jer s medicinskog stajališta, "fetus označava stupanj razvoja zigote (stupanj od zaeća do implantacije na stjenku maternice koja se odvija tjedan dana kasnije) i embrija (od implantacije do osmog tjedna razvoja), pa trenutka rođenja" (Prijić, 1995: 1).

¹⁸ Prema trajanju trudnoće pobačaj se dijeli u rani (do 16 tjedana) i kasni (17 do 28 tjedana). Prema kliničkim se simptomima dijeli u prijeteći, započeti, u tijeku, potpuni i nepotpuni abortus. Abortus može biti bez vrućice, povezan s vrućicom ili s teškom septičkom infekcijom. Ako plod u maternici odumire i ne bude izbačen, naziva se zadržani pobačaj. Posebna je vrsta pobačaja kada se u maternici razvija korijalno tkivo bez ploda, tzv. anembrionska trudnoća (vješticino jaje). Pobačaj između 22. i 28. tjedna, odnosno kod mase ploda 500 do 999 g, ako plod pri rođenju pokazuje znakove života, prijavljuje se kao prijevremeni porod, jer takav plod ima danas mnogo izgleda da preživi. (Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48863>)

¹⁹ Izvođenje pobačaja kemijskim susptancama postoji u dvije varijante: a) nekirurški pobačaj je učinkovit do 9 tjedna trudnoće, rana trudnoća koja se prekida unosom lijekova u razmaku od 48 sati i sličan je prirodnom (spontanom) pobačaju koji se događa u ovom razdoblju – medikamentozni pobačaj, b) kontracepcijske pilule "za jutro poslije" onemogućuju oplodnju jajne stanice, ako se uzmu u roku od 72 sata nakon nezaštićenog spolnog odnosa, djelovanjem tablete oplodna jajna stanica umire (Jovanovska, 2019).

²⁰ Kirurške metode izvođenja pobačaja se odvijaju na tri načina: a) metoda kojom se fetus uklanja usisavanjem iz utrobe (vakuumaska aspiracija), postupak koji se izvodi kad je žena u višem stupnju trudnoće (9 do 15 tjedana), b) kirurška dilatacija se izvodi kliještima i usisnom cijevi te se mora izvoditi pod općom anestezijom (primjenjuje se kad je žena ušla u 15. tjedan trudnoće) i c) kasni pobačaj je sličan porodu jer se maternica otvara lijekovima, a izvodi se od 20 do 24 tjedna trudnoće (Jovanovska, 2019).

U Hrvatskoj su ovi načini dopušteni ovisno o situaciji, legalan je pobačaj onaj koji se izvede do 10. tjedna trudnoće²¹, a svi ostali se izvode po posebnim okolnostima. Iako je legalno dopušten, različitim se metodama i načinima nastoji ograničiti pravo žena na siguran i dostupan abortus, najčešće je to pitanje financijskih mogućnosti jer je cijena pobačaja visoka i razlikuje se od bolnice do bolnice. Bez obzira na ovu podjelu namjernog pobačaja svakako provocirani, namjerni pobačaj predstavlja najveće prijepore.²²

Jelić (2017.) govori da pitanje pobačaja mora ostati pitanje, a ne zabrana, sve dok društvo ne stvori uvjete gdje neće postojati strahovi od neželjenih trudnoća i rađanja. Najvažnije i središnje pitanje u pravnoj prosudbi jest treba li nerođeno dijete smatrati osobom, odnosno hoće li ga, kad i u kojem pravcu nacionalno zakonodavstvo definirati kad ljudski život počinje i kad ga treba početi štiti (Jurić, 2017). Prema Hrabar (2015.) uloga je prava, pod utjecajem etike, filozofije, medicine, psihologije i drugih znanosti, da uredi pitanje pobačaja. Introspektivno gledanje na problematiku abortusa otkriva mnoštvo pitanja i različitih pogleda. Pitanja se "kreću od utemeljenosti ekstremnih društvenih pokreta, tzv. *pro choice* i *pro life* stavova do toga tko ima prednost pred životom i odlukom – dijete ili majka, te je li i u kolikoj mjeri i otac sudionik odluke?" (Hrabar, 2015: 794). Odgovori na ovakva pitanja, navodi Hrabar (2015.), uvijek će biti uvjetovana društvenim okruženjem, utjecajem tradicije, religije i svjetonazora. Tema pobačaja, navodi Goldberger (2005.) kao i eutanazija, narkomanija, kriminal i drugi oblici ljudskih aktivnosti koji su devijantni u odnosu na moral i norme društva, dio je društvenih rasprava ispunjenih jakim moralnim, emocionalnim i etičkim nabojem. "Pravna argumentacija (...) mora biti objektivna i proizlaziti iz analize pravne norme, a kakva će biti pravna norma, ovisi o gore spomenutim čimbenicima" (Hrabar, 2015: 794) Također Hrabar (2015.) navodi da jačanje ljudskih prava ne bi smjelo zaobići određenje pravnog statusa nerođenog djeteta kao i muškarca. Bez dvojbe na mnoštvo pitanja nema jednoznačnih odgovora koji bi mogli zadovoljiti svakog i pomiriti suprotne stavove (Hrabar, 2015). Šehić (2020.) navodi kako se o moralnosti pitanja pobačaja ljudi opredijele prema načelu "paketa vrijednosti", odnosno podržavatelji određene svjetonazorske opcije vlastito stajalište o pojedinim

²¹ Narodne novine (2009.): Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece. NN 18/78, 88/09

²² Hrabar (2015.) navodi podatke da u Europi 30% trudnoća biva prekinuto pobačajem, 75% žena pobačaju pribjegava jer si ne mogu priuštiti dijete, isti postotak to čini zbog posla, školovanja ili zato što brinu o drugim osobama, a 50% iskazuje da ima problema s mužem ili partnerom (Hrabar, 2015).

pitanjima preuzimaju iz paketa vrijednosti koje su prikladne određenoj svjetonazorskoj struji. Hrabar (2015.) navodi da nije ispravno "nijedno ekstremno gledište jer takva gledišta polaze od zaštite (prava) samo jednoga subjekta. Dihotomija je neprikladna jer se svodi ili na apsolutno pravo majke ili na ono nerođenog djeteta" (Hrabar, 2015: 794). "Činjenica je da su oko govora o pobačaju nasilno stvorena dva tabora" (Jurić, 2017: 489).

Prema podacima istraživanja HRejtinga, koje provodi Hrvatska radiotelevizija, ispostavilo se da su većina ispitanika za abortus, dok je njih 15 % za potpunu zabranu pobačaja. Budući da se stajalište o abortusu veže uz određeni svjetonazor i ideologiju, uvriježeno je da su birači lijevo – liberalnih stranaka u pravilu za pobačaj, dok oni desno – konzervativni smatraju da je abortus ubojstvo jer život počinje začecem. Anketa pokazuje da ta teza stoji za ljevicu čiji birači apsolutnom većinom odbacuju bilo kakvu zabranu.

4.1. Zakonske odredbe abortusa u Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj, prema Ustavu Republike Hrvatske, važećem Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (NN 18/78, 88/09) i presudi Ustavnog suda iz 2017. godine, pobačaj je moguće obaviti do 10. tjedna gestacijske dobi²³ ploda, a nakon isteka 10. tjedna može se izvršiti samo po odobrenju komisije, a pod uvjetima i po postupku utvrđenom ovim zakonom. Zakon regulira zdravstvene mjere, navodi Šehić (2020.), kojima se omogućuje slobodno odlučivanje o reprodukciji. Prema članku 18. iz Zakona, zahtjev za prekidom trudnoće podnosi trudna žena. Svaka djevojka starija od 16 godina sama može odlučiti želi li prekinuti trudnoću ili ne, a djevojke mlađe od 16 godina uz zahtjev za prekid trudnoće moraju imati pristanak roditelja ili staratelja. Prekid trudnoće se ne smije izvršiti kad se utvrdi da bi mogao teže narušiti zdravlje žene te se može izvršiti u bolnicama koje imaju organizirani jedinicu za ginekologiju i porodiljstvo i u drugim zdravstvenim organizacijama koje moraju biti ovlaštene od strane republičkog organa uprave nadležan za poslove zdravstva.²⁴ Prema članku 27.

²³ Gestacijska dob označava vrijeme proteklo od početka zadnje menstruacije; uobičajeno se računa u tjednima i danima.

²⁴ Prema članku 20. iz Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanja o rađanju djece ako se utvrdi da je isteklo deset tjedana od dana začeca ili da bi prekid trudnoće mogao teže narušiti zdravlje žene, trudna žena sa zahtjevom se upućuje na komisiju. Prekid trudnoće se izvršava odmah po odobrenju komisije, ali najkasnije u roku sedam dana od dana odobrenja. ((NN 18/78, 88/09) Ako postoje opravdani razlozi, komisija treba ženi preporučiti prekid trudnoće, no, komisija to ne mora prihvatiti čak ni ako su utvrđene teške anomalije.

iz Zakona, ako se kod dovršenja već započetog prekida trudnoće pojavi sumnja da je prekid trudnoće započet suprotno zakonskim odredbama, odgovorna osoba je dužna o tome odmah podnijeti prijavu nadležnom organu. Prema članku 28. iz Zakona, zdravstvena organizacija u kojoj se vrši prekid trudnoće mora osigurati vršenje prekida trudnoće uz primjenu suvremenih medicinskih metoda. Dostupnost usluge obavljanja pobačaja ovisi i o raspoloživosti liječnika s obzirom na institut "priziv savjesti". Pa tako postoje bolnice koje zbog priziva savjesti svih liječnika nisu u mogućnosti pružiti uslugu pobačaja.²⁵ Priziv savjesti se odnosi, navodi Cesar (2022.), na dozvoljeni čin zakonske neposlušnosti koje se opravdava sukobom između određenog dijela koje propisuje zakon i moralnih, vjerskih, filozofskih ili političkih uvjerenja osobe koja to djelo treba izvršiti. Odredbe priziva savjesti u medicini su propisane u članku 20. Zakona o liječništvu koji govori da zbog svojih etičkih, vjerskih ili moralnih uvjerenja liječnik ima pravo pozvati se na priziv savjesti te odbiti provođenje dijagnostike, liječenja i rehabilitacije pacijenta ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta.

U listopadu 2020. godine zastupnici Socijaldemokratske stranke (SDP) donijeli su Prijedlog zakona o medicinskom postupku prekida trudnoće. Na to ih je potaknuo slučaj trudnice Mirele Čavajde koji je u javnosti aktualizirao temu prava žena na pobačaj. Prema prijedlogu pobačaj u Hrvatskoj bio bi legalan, besplatan i dostupan. Predloženim se Zakonom uređuje: pravo žene na samoodređenje, što uključuje slobodno odlučivanje o rađanju djece, pravo maloljetnica i osoba s invaliditetom na pobačaj, rok u kojem je dopušteno izvršiti pobačaj, zaštita života i zdravlja trudnice, konzultacije prije pobačaja, sterilizacija, besplatna kontracepcija, izbor između kirurškog i medikamentoznog pobačaja te druga pitanja²⁶ koja obuhvaćaju ovu tematiku. SDP-ovi zastupnici predlažu da se razdoblje u kojem bi žena imala pravo na pobačaj na zahtjev poveća s 10 na 12 tjedana od začeća te da maloljetnice od 16 do 18 godina mogu podnijeti zahtjev za prekid trudnoće bez suglasnosti roditelja. Predlažu i da troškove pobačaja i kontracepcije u cijelosti snosi Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO) te predlažu uvođenje obveze rada liječnika bez priziva

²⁵ Pravo na priziv savjesti proizlazi iz prava na slobodu savjesti koja je zajamčena člankom 40. Ustava Republike Hrvatske kojim se jamči sloboda savjesti i kao i člankom 18. Opće deklaracije Ujedinjenih naroda o pravima čovjeka iz 1948. godine.

²⁶ U prijedlogu se spominje još i edukacija svih u vezi pobačaja, kontracepcije te određenih posljedica, pitanje tko ima ovlaštenje izvršiti zahvat, nadzor nad ovlaštenim ustanovama i klinikama, priziv savjesti, financiranje troškova pobačaja i kaznene odredbe za kršenje zakona.

savjesti u bolnicama i klinikama kako bi usluga bila dostupna u svim ustanovama. Ustavni je sud također pozvao rješenjem iz 2017. godine da se donese novi zakon o pobačaju jer je važeći zastario i donesen je u bivšem sustavu, a novim bi se zakonom propisale edukativne i preventivne mjere. Protiv ovog prijedloga bilo je 78 zastupnika, 47 njih je bilo za i 5 suzdržanih, nije prošao ni zaključak da Vlada u roku šest mjeseci pripremi i donese zakon te time ispoštuje odluku Ustavnog suda. Članovi Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) opisali su prijedlog nekvalitetnim i nestručnim. Prijedlog nije odobren te zakon nije promijenjen.

4.2. Moralne prosudbe – podjela

Na javno mišljenje i izjašnjavanje o pobačaju utječu i političke snage te njihova privrženost jednoj od opcija, potom čimbenici okoline poput demografskih karakteristika kao i korporacije te nevladine organizacije (ženske grupe, medicinska društva, religijske institucije). Autori Russo i Denious, navodi Golberger (2005.), upozoravaju da se javna politika i pitanje pobačaja moraju argumentirati teorijski utemeljenim znanstvenim istraživanjima uz odgovornost sprečavanja manipulacija i ideoloških interpretacija dobivenih podataka (Goldberger, 2005). Prava su u teoriji i u praksi ograničena, a granica se često postavlja s obzirom na moralnu ispravnost. Sva prava koja postoje, postoje i pridržava ih se jer se smatra da nisu moralno pogrešna. Tvrdnja da je nešto moralno ispravno zato što je legalno i zakonom određeno je pogrešno. Moralna ispravnost nužno ne prati zakonitost, niti je to slučaj u obrnutom smjeru. Ono što je zakonito vrlo lako može biti i moralno pogrešno i ono što je nezakonito može biti moralno ispravno, prihvatljivo ili neutralno (Hrabar, 2015). Referiranjem na zakonski dostupno pravo na pobačaj, govorimo o zakonitosti ili legalnosti abortusa; kad se govori o tome je li abortus pogrešan ili ispravan, uglavnom mislimo na moralnu ispravnost ili pogrešnost (Hrabar, 2015). Moralnost abortusa se, kako je već spomenuto u radu, određuje prema određenoj strukturi vrijednosti pojedinca, grupe ili zajednice.

Najveća polemika oko pobornika za i protiv pobačaja vodi se upravo oko stavke da jedni smatraju da je fetus već od samog začeća živo biće sa statusom osobe, dok drugi smatraju da to nije tako. Jedno stajalište dopušta abortus u određenim slučajevima, a drugo je stajalište za zabranu abortusa s argumentacijom da je to zločin i nemoralan čin. U ovom radu dijeli se skupina, koji smatraju da je fetus od samog začetka osoba te abortus označava ubojstvom, na pobornike konzervativne struje (konzervativniji svjetonazor), s druge strane na pobornike liberalne struje,

koji smatraju da osoba postaje osobom kad dođe na svijet te abortus ne smatraju ubojstvom već medicinskim zahvatom o kojem odlučuje žena (Baloban, 1998). Cifrić (2007.) navodi gledajući na religijsku samoidentifikaciju "uvjereni vjernici" izdvajaju kao skupina znatno sklonija zabrani pobačaja od ostalih ne/religioznih skupina. Katolička Crkva i desno orijentirane stranke i organizacije nalaze se u ovom konzervativnom taboru, dok lijevo orijentirane stranke pripadaju liberalnijoj struji. Postoje i dva pokreta stvorena upravo na različitom svjetonazorskom i religioznom temelju; pokret za život (*pro-life*) u koje spadaju desno orijentirane stranke te imaju podršku Katoličke Crkve i pokret za izbor (*pro-choice*) kojima pripadaju liberalnije stranke, lijevo orijentirane političke organizacije, ali i nevladine organizacije, ženski pokreti i ostale. Značajnu sklonost zabrani pokazuju ispitanici kojima je vjera važna u životu.

Pitanje pobačaja postaje temeljem napetosti i sporova između države i Crkve, ali i između raznih političkih stranaka (Cifrić, 2007). Postoje i djeluju moralni poduzetnici koji su u svjetonazorskom i vrijednosnom sukobu po pitanju ljudskog života, obitelji, abortusa i muško – ženskih odnosa.

4.2.1. Konzervativna struja i pro-life pokret

Kao što je već spomenuto, konzervativci vođeni tradicionalnim načelima, tvrde da je ljudski fetus nedužno ljudsko biće i zato mora biti zaštićeno od samog začeca. Fetus se mora tretirati kao dijete, tj. mora imati sva prava rođenog djeteta (Duga, 2017). Begić (2017.) navodi da uništavanje ljudskog bića u bilo kojoj fazi razvoja prije rođenja, kao i nakon rođenja, znači usmrćivanje čovjeka. Hotimični pobačaj kako se god izvršio i zbog bilo kojeg razloga, namjerno je i izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja, a namjerno je ubojstvo zlo jer je pravo na život svojstveno ljudskom životu i ne može nikada postati sredstvo za druge ciljeve (Begić, 2017.) Svaki se ljudski život mora poštovati od trenutka u kojem je započeo proces nastajanja, čim je jajašce oplodeno, navodi Begić (2017.), već je započeo život koji pripada novom ljudskom biću i nikome drugom. Autorica navodi da žene zapravo nisu dobro upućene i poučene o pravom značenju pobačaja; "ne doživljavaju pobačaj kao nešto zlo i nemoralno i to zato što one plod u svojoj utrobi ne smatraju više od "klupka stanica" ili nečim što se razvija..." (Begić, 2017: 242). Autorica osporava argument kako je dijete dio majke te govori kako je embrij od samog početka svog razvoja ljudski individuum, pobačaj ne može biti drugačije okarakterizirano nego kao

ubojstvo. Isto tako smatra da abortus nije niti treba biti majčina odluka (Begić, 2017). Stavovi Katoličke Crkve, navodi Goldberger (2005.) naglašavaju promicanje vrijednosti života i primat institucije obitelji kao osnove društva.²⁷

Pro-life pokret je pokret isključivo protiv pobačaja koji se zalaže za poštovanje i zaštitu vrijednosti ljudskog života od začeća do smrti. U Hrvatskoj je ovaj pokret naišao na plodno područje posebno posljednjih godina. Inicijativa *ProLife.hr* pokrenuta je 2016. godine, a čine je organizacije civilnog društva *Zaklada Vigilare* i *Hrvatski pokret za život i obitelj*. Svoje snage najviše usmjeravaju inicijativama u borbi protiv pobačaja, a to ostvaruju promoviranjem moralnih vrijednosti zaštite ljudskog života u svim stadijima, a ponajviše u prenatalnom periodu (Kovač, 2017). Najčešće se inicijative ostvaruju u njihovim centrima za život pomoću kojih na temelju razgovora nude različite usluge; bolničko savjetovanje, zbrinjavanje žena koje nemaju smještaja i koje su prisiljene napustiti obitelj u institucije...²⁸ Nude svojevrsnu alternativu pobačaju u obliku organiziranih oblika društvene solidarnosti u pratnji socijalnih radnika i roditelja njegovatelja sa ženama koje se promišljaju oko trudnoće (Kovač, 2017). Zajednički nazivnik pod kojim djeluju inicijative i udruge su poštovanje svakog ljudskog života, inzistiranje na obitelji kao temelju društva te sa zalažu da država mora osigurati konkretne mjere za usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života. Nastoje naglasiti kako život počinje već začetom, a ne prvim plaćem. Načini zagovaranja njihovih uvjerenja su peticije, molitve, okrugli stolovi, kuće za trudnice/samohrane majke, pružanje financijske pomoći te ostali oblici koji djeluju prema smanjenju abortusa i zaštite nerođenog djeteta²⁹. Aktualni primjer su muški molitelji na trgu projekta nazvanog *Muževni budite* koji se svake prve subote u mjesecu mole između ostalih nakana, i za prestanak pobačaja. Također je i poznata inicijativa *40 dana za život*, molitvena *pro-life* inicijativa kojom se želi zaustaviti i spriječiti abortus. U Hrvatskoj je počela s radom 2014.

²⁷ Goldberger (2005.) govori o Drugom vatikanskom koncilu koji je strogo osudio pobačaj kao užasan zločin, a kazna za pobačaj navješćuje automatsko izopćenje. Ivan Pavao II. opisuje pobačaj kao "teški moralni nered" jer sadrži ubojstvo nedužnog ljudskog bića, protivan je Zakonu Božjem (Goldberger, 2005).

²⁸ Novije udruge, navodi Kovač (2017.) na *pro-life* prostoru u Hrvatskoj su *Program obiteljskog obogaćivanja*, volonterske i organizirane udruge: *Udruga Pro Vita*, *Hrvatska za život*, *Centar za nerođeni život – Betlehem*, *Zajednica molitve i žrtve za nerođene Treće srce*, *Centar za pomoć trudnicama*, *Udruga Djetešce*, *na sunašce!*, *Caritasov Centar za dijete i brojni obiteljski centri*.

²⁹ *Pro-life* udruga *Hrvatska za život* organizira duhovne vježbe "Oprostom oslobođene" koje su predviđene za majke koje su iskusile spontani ili izabrani pobačaj te im nude pomoć pri oporavku.

godine te je sudjelovalo preko 11 000 ljudi u 36 hrvatskih gradova. Manifestacija *Hod za život* je također aktivna više puta godišnje od 2016. godine, čiji je cilj skrenuti pozornost na poštivanje svakog ljudskog života od začeća do smrti, naglašavaju pravo na život koje je temeljno ljudsko pravo i preduvjet je svakog drugog ljudskog i građanskog prava.

4.2.2. Liberalna struja i pro-choice pokret

Liberalna struja smatra da fetus ne može biti osoba, odnosno pripadnik neke društvene zajednice od samog začeća, ali također da fetus ne postaje osoba ni tijekom majčine trudnoće ni odmah nakon rođenja jer postoji mišljenje među pobornicima da tek rođeno dijete ne može steći status ravnopravnog člana zajednice jer ne posjeduje samosvijest i ne može racionalno razmišljati (Baloban, 1998). S obzirom na to da liberali smatraju da fetus nije potpuna ljudska osoba, poštovanje prema njemu i emocionalne zahtjeve mora se prepustiti onom o čijoj brizi ovisi, a to je u ovom slučaju trudna žena. U tom slučaju, u sukobu interesa fetusa i žene uvijek prevaže na stranu "pune osobe" jer prave aktualne osobe prevažu nad onima potencijalne, fetusa. Pobačaj bi trebao biti slobodan jer restriktivni zakoni i posljedice istih tjeraju žene da odlaze nestručnim liječnicima ili neadekvatnim metodama obavljaju abortus. Liberali ne žele dokazati da je pobačaj dobar, već da je potrebno promijeniti ili izmijeniti stavke koje zakonski određuju abortus. Postojanje zakona nužno ne znači nametanje moralnog ponašanja jer sama prisila na moralno (prihvatljivo) ponašanje može imati neželjene posljedice, u ovom slučaju ugroza zdravlja žene. Signer navodi, prema Tadijan (2018.), da bi u svakoj državi trebao postojati privatni socijalni i fizički prostor u koji se zakoni, odnosno država ne miješaju, a u takvom bi prostoru čovjek trebao biti slobodan činiti ono što želi sa svojim tijelom, ali pod pretpostavkom da nikome ne šteti. Liberalni portali navode kako legalnost pobačaja ne bi trebao biti politička tema.

Pro-choice pokreti smatraju da žena ima pravo donijeti odluku o tome želi li i kada rađati djecu te da kontracepcija i pobačaj moraju biti legalni, sigurni i financijski dostupni svim ženama (Baloban, 1998). Slobodnu volju žene na odluke po pitanju trudnoće smatraju jedinim prihvatljivim djelovanjem. Abortus podržavaju uvijek, a ne samo u slučaju silovanja ili incesta, oni ne važu jačinu nečijih razloga za izvršavanje tog čina, već smatraju validnim sve razloge. Zahtijevaju medicinski siguran i besplatan pobačaj u svim županijskim bolnicama te sankcije za one koji to odbijaju na zahtjev žene učiniti, besplatnu kontracepciju po izboru žene, javnu

kampanju o važnosti upotrebe kontracepcije i zaštiti od spolno prenosivih bolesti, veća sredstva iz državnog proračuna namijenjena prevenciji, općem i reproduktivnom zdravlju žena, ukidanje spolnih stereotipova u udžbenicima i nastavi te adekvatno vrednovanje uloge žene u povijesti i sadašnjosti... (Kovač, 2017). *Budi aktivna, budi emancipirana – B.a.b.e.* je jedna od prvih *pro-choice* organizacija, osnovana 1994. godine sa svrhom promicanja i zaštite ženskih ljudskih prava. Pro-choice organizacije kao što su *B.a.b.e.*, *Monitorine*, *Autonomna ženska kuća*, *Ženska mreža*³⁰ ili *Iskorak* naglašavaju prejak utjecaj Crkve na pitanja koja se tiču ženskih prava te navode kršenje ženskih reproduktivnih prava (Kovač, 2017).

4.3. Pobačaj i stigmatizacija

Prema ovoj podjeli mišljenja po pitanju abortusa može se zaključiti da je prisutna stalna rasprava o moralnosti i stupnju dopuštanja prava na isti, stoga je zaključivo da se žene koje su obavile abortus često susreću s neodobravanjem i stigmatiziranjem. Najčešći kreatori stigme te oni koji stigmom reproduciraju su oni koji dolaze iz konzervativne struje. Stigma koja okružuje abortus je vrlo kompleksna te osnažuje i jača ostale forme diskriminacije i strukturalne nepravde, stigmatizacija često dovodi do toga da su žene izložene fizičkom ili emocionalnom zlostavljanju, izbjegavanjima, različitim predrasudama i govoru mržnje te raznim drugim oblicima koji se osnažuju i reproduciraju na individualnoj razini, razini zajednice, institucionalno i kulturološki (Cockrill, Upadhyay, Turan i Foster, 2013). Stigmatizirane su kao neodgovorne, nezrele, sebične, promiskuitetne, neprirodne žene koje ne žele održati svoju biološki pripisanu ulogu majke.³¹ Stigme povezane rodnim identitetom i rodnom ulogom dolaze najčešće iz usta osoba tradicionalnijih uvjerenja odnosno iz "desnog", *pro-life* tabora.

Društvo kojem su dostupne ovakve pretpostavke o abortusu, medicinski postupak abortusa označuju nemoralnim, devijantnim i abnormalnim djelovanjem. Stigma igra bitnu ulogu za

³⁰ "Ženska mreža Hrvatske okuplja organizacije, grupe i inicijative koje su prepoznale da su žene diskriminirane te ekonomski, politički i statusno marginalizirane" (Kovač, 2017: 27). Postoji veliki broj organizacija i grupa koje su članice ovog saveza te djeluju na području cijele Hrvatske.

³¹ Autori Cockrill i suradnici su proveli istraživanje o stigmatizaciji abortusa u Sjedinjenim Američkim Državama te su istraživali razvoj ljestvice i obilježja stigme žena koje su doživjele pobačaj. Zaključili su da su žene s jakim religioznim uvjerenjima (protestantkinje i katolkinje u radu) imale višu razinu samoosuđivanja i veću percepciju osude zajednice nego samo donekle religiozne žene (Cockrill i sur., 2013). S obzirom na to da religiozne osobe spadaju u konzervativniju skupinu jasni su zaključci istraživanja.

društvenu, medicinsku i legalnu marginalizaciju abortusa te time predstavlja glavnu prepreku ostvarivanja dostupnosti i legalizacije pobačaja te dostupnosti informacija i lijekova. Zbog priziva savjesti stručni doktori odbijaju izvršiti zahvat pa žene zato često pribjegavaju nestručnim i nesigurnim zahvatima koje mogu dovesti u pitanje zdravlje žene nakon obavljenog zahvata. Također stigma predstavlja za žene i djevojke dodatan stres jer se uz suočavanje s donošenjem odluke o neželjenoj trudnoći, susreću s neodobravanjem i osudom okoline.

Osim žena koje se odluče na abortus, stigmatizirane su i osobe koje isti potiču: partneri, skrbnici, članovi obitelji, oni koji aktivno podupiru ili zagovaraju pravo na pobačaj te medicinsko osoblje koji su abortus izvršili (Cockrill i sur., 2013). Purcell, Hilton i McDaid (2010.) navode da mediji imaju značajnu ulogu u kreiranju javne percepcije o zdravstvenim temama pa tako i pitanje pobačaja zauzima važnu ulogu u medijskom prostoru.

S druge strane, osobe liberalnijih stavova u slučaju da liječnik ne želi izvršiti abortus mogu ga okarakterizirati kao neprofesionalan, nemoralan i neodgovoran. Također, državne vlasti određene države mogu biti na meti uvreda u smjeru da ne brinu dovoljno o zdravlju svojih stanovnica.

5. Polarizacija medijskog izvještavanja u Hrvatskoj

U istraživačkom dijelu rada bit će prikazana metodologija prikupljanja podataka te su opisani i ciljevi istraživanja provedenog analizom sadržaja. Analizirani prilozi su oni u kojima se spominje abortus na portalima Index.hr i Narod.hr. Narod.hr je hrvatski informativni portal čiji je izdavač udruga "U ime obitelji" koja je poznata po njegovanju tradicionalnih i konzervativnih vrijednosti te je portal tijekom godina stekao status jednog od najpopularnijeg portala konzervativne orijentacije u Hrvatskoj (Šalić, 2020). Osnivači navode na svojoj stranici da im je cilj ponuditi točne informacije iz svijeta politike, sporta, kulture i drugih područja koje će ljudima biti važne te sami sebe opisuju kao nezavisne, aktualne, relevantne i objektivne. Na portalu se nalazi osam kronika: Hrvatska, Gospodarstvo, Kultura, Sport, Zanimljivosti, Zdravlje, EU, Svijet, Dom i obitelj. Drugi istraživani portal je Index.hr. Index.hr je tabloidni portal, izvorno zamišljena kao web-stranica za prikupljanje vijesti koja nudi vijesti iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Slovenije, no web-stranica brzo je porasla u popularnosti i s vremenom su proizveli više sadržaja dok nije postala samostalna medijska kuća. Danas se nalazi u grupi najpopularnijeg i najčitanijeg hrvatskog portala. Opisuju se reputacijom neovisnog, liberalnog i izrazito oporbenog medija s jakom vidljivom liberalnom pristranošću (Grbeša, Volarević, 2021). Index.hr bavi se politikom, bitnim društvenim pitanjima, sportom i sadrži rubrike koje pokrivaju i tračeve i političke komentare te su zaslužni za razotkrivanje mnogih skandala.

Portali Index.hr i Narod.hr su izabrani jer se po svojim svjetonazorskim karakteristikama razlikuju te odgovaraju uz teorijski koncept moralnih poduzetnika koji stvaraju vlastitu moralnu prosudbu prema svojim vrijednostima te nastoje uspostaviti moralnu regulaciju koja je usko povezana uz njihov svjetonazor.

6. Metodologija istraživanja

6.1. Ciljevi istraživanja

Metodologijom analize sadržaja istraživali su se članci na portalima Indeks.hr i Narod.hr. Kvantitativna analiza sadržaja je metoda kojom se na objektivan i sustavan rad dolazi do podataka o sadržaju poruke, o pošiljatelju te poruke, o primatelju poruke i o efektu koji je ista postigla. (Šušnjić, 1973, prema Manić, 2017). Cilj analize sadržaja je prikupiti podatke o karakteristikama (problemima, mišljenjima, vrijednostima, itd.) o kojima sredstva komunikacije, u ovom radu mediji, izvještavaju u određenom periodu (Šušnjić, 1973, prema Manić, 2017). Postoje autori koji se ne slažu u potpunosti s tvrdnjom da se analizom sadržaja dolazi do potpuno objektivnih podataka te upravo pitanje objektivnosti navode kao glavni nedostatak. No, ova metoda omogućava jednostavan način usporedbe i analize velikog broja podataka (Manić, 2017).

Glavni je cilj ovog rada analizom sadržaja utvrditi postoje li osobine moralne panike na hrvatskim internetskim portalima kroz primjer izvještavanja o abortusu na portalima Index.hr i Narod.hr. Također, specificirani su ciljevi ispitati kakav svjetonazor i kakve vrijednosti portali zastupaju prilikom izvještavanja o abortusu te mogu li se Index.hr i Narod.hr definirati kao moralni poduzetnici prilikom njihova izvještavanja o temi abortusa. Cilj je ustanoviti ukupan broj članaka na temu abortusa jer se nastoji ustanoviti koji portal objavljuje više članaka na tu temu, ispitati uz koje se teme veže tema abortusa na analiziranim internetskim portalima te ustanoviti koji društveni akteri sudjeluju u javnim raspravama o abortusu putem analiziranih portala (npr. udruge, političari, znanstvenici, liječnici, itd.) Analitička matrica napravljena je od strane autorice za potrebe ovog rada. Nakon napravljene prvobitne verzije napravljeno je nekoliko probnih analiza kako bi se došlo do završne verzije analitičke matrice koja je korištena u radu te kako bi se postigla jednoznačnost kriterija.

6.2. Metodološke napomene

Istraživani uzorak prilozi su čija je glavna tema ili jedna od glavnih tema abortus/pobačaj u vremenskom periodu od 11 mjeseci tijekom 2023. godine (1. siječnja 2023. – 1. studenog 2023.), točnije 334 dana. Poticaj istraživanja perioda od 11 mjeseci ove godine bili su prosvjedi molitelja na Trgu bana Josipa Jelačića koji potiču tradicionalne stavove vezane uz obitelj, ženina prava, brak i druge srodne teme, manifestacija *Hod za život* koja je također bila aktivna te godine te inicijativa

40 dana za život koja označava molitvu *pro-life* inicijativa za zaustavljanje pobačaja. Takvi su događaji svojevrsan prosvjed protiv pobačaja, nametanje vlastitih svjetonazora i želja za promjenom zakona prema tome su poticaj za medijsko izvještavanje priloga na temu pobačaja/abortusa.

Jedinicu analize sadržaja čini svaki prilog koji ima oznaku abortus/pobačaj, ali ima glavnu ili jednu od glavnih tema pobačaj/abortus te su zastupljene sve rubrike koje objavljuju članke s tom temom.

Jedinicu analize čine naslovi, tekst, fotografije ili ilustracije.

U skladu s postavljenim ciljevima postavljene su sljedeće hipoteze koje se istraživanjem žele potvrditi:

Hipoteza 1: Sadržaji priloga na portalima su svjetonazorski i vrijednosno obojani.

Hipoteza 2: Sadržaji priloga na portalu Narod.hr imaju negativnu konotaciju o abortusu.

Hipoteza 3: Portal Narod.hr češće objavljuje članke vezane uz abortus.

Hipoteza 4: Tema abortus je najčešće povezana uz temu obitelji.

Hipoteza 5: U javnim raspravama o abortusu često glavnu riječ vode političari, članovi udruga i članovi pobornici Katoličke crkve.

6.3. Analitička matrica

Kako bi se postavljeni ciljevi istraživanja ostvarili, potrebno je bilo provesti kvantitativnu analizu sadržaja. Prije same provedbe analize sadržaja napravljena je analitička matrica s kriterijima analize koja sadrži 17 kategorija prema kojima su se vrednovali podatci, analitička matrica se nalazi u prilogu ovog rada.

Analiza sadržaja provedena je na temelju 17 kategorija od kojih će se istaknuti najvažnije za ciljeve istraživanje, a to su: 1. Ukupan broj priloga, 2. Naslov članka, 3. Usmjerenost priloga na abortus, 4. Vrsta priloga, 5. Vrijednosni sudovi koji prevladavaju u prilogu, 6. Tko iznosi vrijednosne

sudove o abortusu?, 7. Funkcija priloga, 8. Tematski sadržaj povezan uz temu abortus, 9. Prisutnost svjetonazorske orijentacije u prilogu, 10. Prisutnost tradicionalnih stavova i uvjerenja u prilogu, 11. Prisutnost liberalnijih stavova i uvjerenje u prilogu, 12. Fotografije u prilogu i njihov vrijednosni sud prema abortusu te 13. Odgovara li fotografija tekstu.

Podaci i rezultati istraživanja prikupljeni su pretraživanjem ključne riječi pobačaj i abortus³² na portalima Index.hr i Narod.hr u periodu od 1. 1. 2023. do 1. 12. 2023., a analizirani su, pomoću analitičke matrice, prilozi koji su se učitali nakon pretraživanja ključnih riječi.

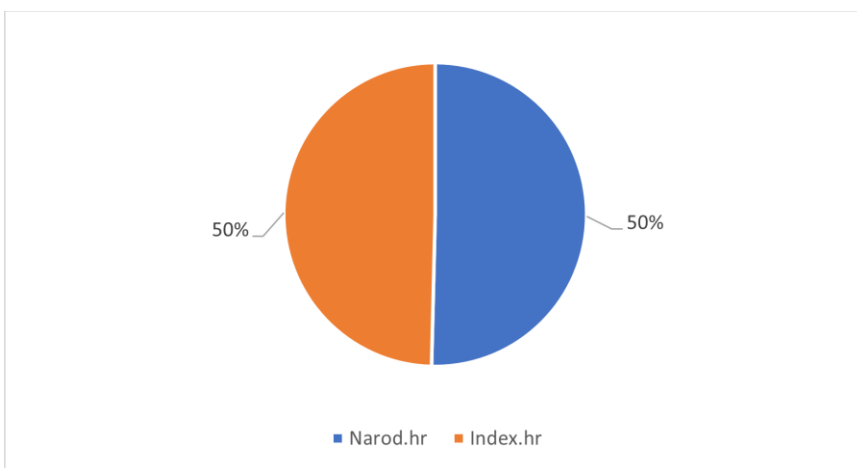
³² U daljnjem tekstu, odnosno u prikazu rezultata će biti pisan termin abortus.

7. Rezultati i rasprava

7.1. Ukupan broj priloga

Pretragom ključnih riječi dobiven je ukupan broj istraživanih priloga - 131 prilog, od čega je 66 priloga objavljeno na portalu Narod.hr, a 65 na portalu Index.hr. Jedan od ciljeva istraživanja bilo je ustanoviti ukupan broj priloga u vremenskom periodu od 1. 1. 2023. do 1. 12. 2023. godine te je postavljena hipoteza koja pretpostavlja da Narod.hr češće objavljuje članke povezane uz abortus. Istraživanjem se ta hipoteza opovrgava jer Narod.hr ima samo 1 prilog više na temu abortus/pobačaj od portala Index.hr.

Grafikon 7.1. Naziv portala

Izvor: autoričin rad

7.2. Vrsta priloga

U analitičkoj matrici navedene su one vrste tekstova za koje se smatra da su uobičajene u novinskoj praksi, a to su: domaća vijest, strana vijest, komentar, intervju, reportaža, stručno mišljenje, kolumna i izvještaj. Istraživanjem se ustanovilo da su dominantne vrste priloga na oba portala domaća vijest i strana vijest. Index.hr je objavio 36,9 % domaćih vijesti i 50,8 % strane vijesti, dok je Narod.hr objavio 18,2 % domaćih vijesti i 57,6 % stranih vijesti. Ostale vrste priloga na oba portala ne prelaze preko 6,2 % objavljivanja. Strane vijesti su bile zastupljene većinom zbog donošenja zakona protiv pobačaja u Poljskoj te odluka u Sjedinjenim Američkim Državama

(SAD) o ukidanju prava na pobačaj, to jest Vrhovni sud SAD-a glasao je za poništavanje odluke *Roe protiv Wadea* kojom je legaliziran pobačaj u cijeloj zemlji.

7.3. Funkcija priloga

Funkcija priloga, prema analitičkoj matrici, može biti informacija, edukacija, senzacija i potkategorija "ne može se odrediti". Narod.hr je objavio 45,5 % priloga koji imaju ulogu informiranja, a svega 1,5 % priloga ima svrhu educiranja, 25,8 % priloga pisano je senzacionalizmom, a kod 24,2 % priloga ne može se odrediti svrha objavljivanja. Index.hr je njih 90,8 % objavio u svrhu informiranja (što čini ukupno 59 priloga od njih 65), dok je 6,2 % priloga na portalu Index.hr pisano u svrhu senzacionalizma o nekom događaju, u svrhu educiranja nema nijedan prilog, a njih 3,1 % ne može se odrediti. Narod.hr se češće koristi senzacionalizmom, nego što to radi Index.hr (ukupno 17 priloga od njih 66).

"Nakon muškarca koji 'mijenja spol', HRT kao uzor servira ženu koja je radila ilegalne pobačaje" (Narod.hr)

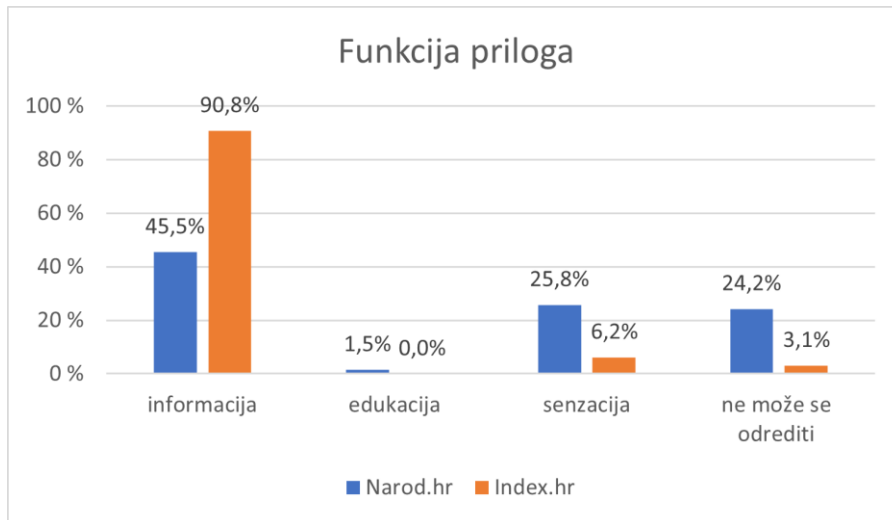
Autorica priloga optužuje Hrvatsku radiotelevizija-u (HRT) za emitiranje serijala "Drske djevojke" o muškarcu koji je promijenio spol te je na Dan očeva objavljena emisija o francuskoj feministici Thérèse Clerc koja je obavljala u svom stanu ilegalne pobačaje, a kasnije je osnovala samoodrživi starački dom. HRT navodi da je serijal namijenjen općoj populaciji iznad 8 godina te je riječ o visoko kvalitetnom sadržaju koji promiče temeljne vrijednosti (sloboda, ravnopravnost, suživot, vjerska i rasna tolerancija...), no autorica priloga navodi da je takva vrsta sadržaja indoktrinacija koja se ne bi smjela prikazivati na televiziji.

"Ljevičarska provokacija: Kroz pro-life države postavljeni plakati s natpisima poput 'Božji plan uključuje pobačaj'..." (Narod.hr)

Autor priloga govori o postavljanju plakata diljem država SAD-a u kojima prevladava *pro-life* stav te u naslovu optužuju ljevičare za provokaciju. "Jumbo plakati na kojima velikim slovima piše: "Božji plan uključuje pobačaj" i "Pobačaj je u redu. Voljeni ste" postavljeni su na rutu koja vodi prema Illinoisu, državi koja je jako podržava pobačaj. Ta cesta prolazi kroz pet država gdje

je "pobačaj zabranjen u gotovo svim okolnostima": Louisiana, Mississippi, Tennessee, Arkansas, Missouri."

Grafikon 7.2. Funkcija priloga

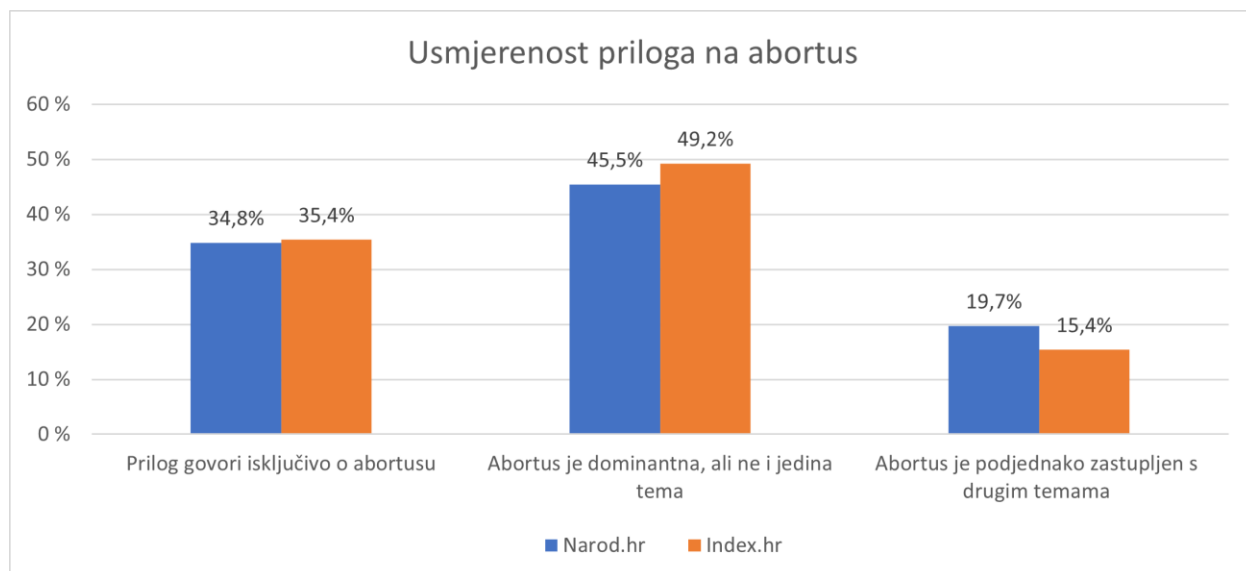
Izvor: autoričin rad

7.4. *Usmjerenost priloga na abortus*

Sljedeća je kategorija bila važna za jedinicu analize koja je činila sve priloge koji su pisali o abortusu kao glavnoj ili jednoj od glavnih tema. Prema grafičkom prikazu (slika 7.3.) vidljivo jest da prilozima nisu govorili isključivo o abortusu, već je abortus bila dominantna tema u prilogu. Portal Narod.hr ima 45,5 % priloga u kojem je abortus dominantna, ali ne i jedina tema, dok je na portalu Index.hr bilo njih 49,2 %. Primjer priloga u kojima abortus nije jedina tema jest prilog "Stižu novi detalji o ženi koja je rodila mrtvi plod na trajektu. Poslana i inspekcija" (Index.hr) u kojem je jedna od glavnih tema i slučaj o ženi koja je pobacila na trajektu. Također, prilog naslova "**Njemačka planira zabraniti moliteljima maltretiranje žena pred bolnicama**" (Index.hr) govori o zabrani djelovanja molitelja, a ne izravno o slučaju molitelja pred bolnicama. Treća kategorija unutar ove kategorije "abortus je jednako zastupljen s drugim temama" govori da su prisutni i prilozima koji jednako posvećuju pažnju i abortusu i nekoj drugoj temi, na primjer na portalu Narod.hr prilog naslova "**Ovo su osobe koje su dobile priznanje "Dr. Ružica Ćavar" za promicanje obiteljskih**

vrijednosti i zalaganje za život nerođenih" govori o abortusu, ali je i dodjela nagrade jednako zastupljena tema u prilogu.

Grafikon 7.3. Usmjerenost priloga na abortus

Izvor: autoričin rad

7.5. Vrijednosni sud priloga prema abortusu

Kategorije kojima se nastoji potvrditi hipoteza da su prilozima koje internetski portali objavljuju vrijednosno i svjetonazorski obojani su *Vrijednosni sudovi koji prevladavaju u prilogu* i *Prisutnost svjetonazorske orijentacije u prilogu*. U analitičkoj matrici predviđene su 4 potkategorije vezane za odabir kakvi su vrijednosni sudovi u određenom prilogu (slika 7.4.). Na portalu Narod.hr samo je 9,1 % priloga imalo pozitivan sadržaj prema abortusu, dok je na Index.hr njih 44,6 % imalo pozitivnu konotaciju.

"Macron: Pobačaj treba uvrstiti u ustav" (Index.hr)

"Francuski predsjednik Emmanuel Macron rekao je da podržava uvrštavanje prava na pobačaj u ustav, dodavši da bi se time izrazila solidarnost sa ženama diljem svijeta." (Index.hr)

"Mrak Taritaš: Ako liječnik ne želi uraditi pobačaj, onda to mora drugi iz te ustanove"
(Index.hr)

"Mrak Taritaš je istaknula da je pravo na pobačaj jedno od temeljnih prava, ali je unatoč tome što je zajamčeno na papiru često u praksi osporavano i ograničavano prizivom savjesti" (Index.hr)

Negativno orijentirani prilozi prema abortusu iznosi 75,8 % priloga na portalu Narod.hr, dok je na portalu Index.hr 16,9 % bilo negativno nastrojeno prema abortusu.

"Disneyjeva glumica svjedoči kako je postala zagovornica života nakon godina podupiranja pobačaja" (Index.hr)

"Ali nekako sam se složila s tim da hrpa muškaraca u Washingtonu nema pravo odlučivati o našim tijelima. A onda sam počela više učiti o stvarnom procesu. Počela sam učiti više o tome kako beba zapravo osjeća bol, odmiče se od igle i koliko je to brutalno za dijete. I činjenica da je to – dijete", kaže bivša Disneyjeva glumica Leigh-Allyn Baker (Narod.hr)

"Licemjerje na djelu: Zgražanje nad mrtvim novorođenčetom u Zagorju i fetucid kao 'građanska hrabrost'" (Narod.hr)

"Posljednjih godina sve su jače tendencije da pobačaj bude legalan do samog poroda. Pojedine države već su takve zakone i donijele, a u Hrvatskoj je prošlogodišnji slučaj Čavajda ogolio činjenicu da tzv. progresivci žele napraviti kvantni skok s dozvoljenog pobačaja do 12 tjedna na pobačaj koji je prema struci, fetucid, do trideset i nekog tjedna trudnoće. Vjerojatno i do poroda. Ako je riječ o djetetu s "greškom". (Narod.hr)

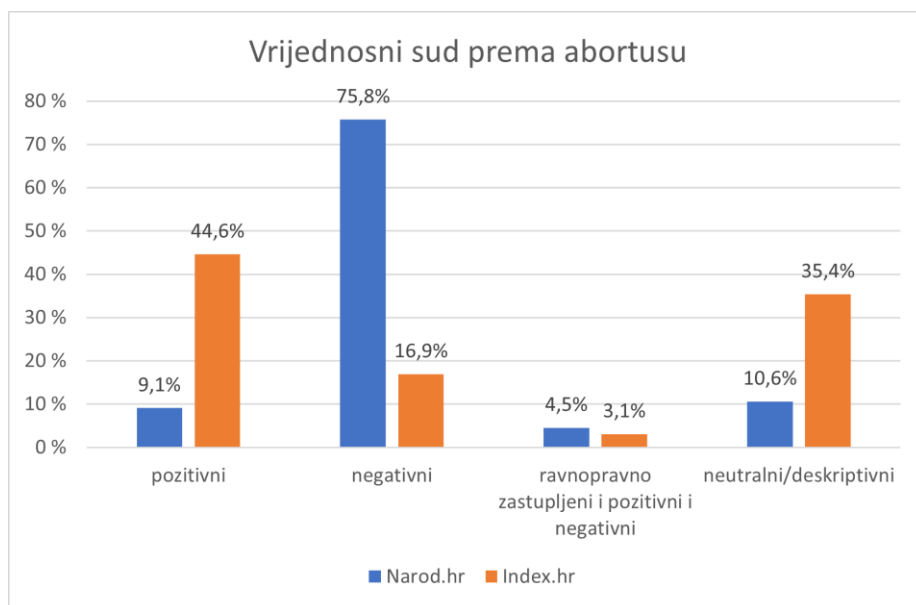
"Doduše, oni koji pobačaj smatraju najvećim dostignućem u borbi za ženska prava to sve dobro znaju i znaju da je riječ o ubojstvu najnevinijih. Naravno da ne misle da je trudnica čudovište s dva srca, dva mozga, četiri ruke, četiri noge, 40 prstiju, dvospolac..." (Narod.hr)

Novinarka na portalu Narod.hr žustro iznosi svoje negodovanje na težnju progresivaca da se abortus legalizira do samog poroda te koristi termin fetucid kako bi dodatno izrazila svoj stav.

Postotak ravnopravno zastupljenih (i pozitivnih i negativnih) vrijednosnih sudova izrazito je nizak jer se radi o priložima u kojem su oba portala izvještavali o djelovanjima političara i nevladinih udruga. Neutralnih ili deskriptivnih vrijednosnih sudova ima više na portalu Index.hr (35,4 %), dok je takvih na portalu Narod.hr 10,6 %.

Kao što je predviđeno, rezultati potvrđuju veću ukupnu brojčanu vrijednost negativno orijentiranih priloga na Narod.hr-u, stoga možemo potvrditi hipotezu koja govori da portal Narod.hr objavljuje priloge u kojima je stav prema abortusu negativan.

Grafikon 7.4. Vrijednosni sud prema abortusu

Izvor: autoričin rad

Unutar kategorije *Prisutnost svjetonazorske orijentacije u prilogu* istraživalo se sedam potkategorija za koje se pretpostavljalo da će njihovi stavovi i uvjerenja biti prisutni u priložima. Na portalu Index.hr vidljivo je da prevladava stav lijevo-liberalnih političara (32,3 %) i nevladinih organizacija (20 %), ali je vidljiva i neutralnost u izvještavanju jer u 27,7 % priloga nije bila prisutna svjetonazorska orijentacija. Narod.hr sadrži 47 % priloga u kojima se izjašnjava stav desno orijentiranih organizacija i njenih pobornika što znači da glavnu riječ o abortusu u medijima vode članovi desno i tradicionalno orijentirane nevladine organizacije, dok se desno orijentirani političari slabo oglašavaju po pitanju abortusa. S obzirom na to da je većina priloga strana vijest,

"političari i organizacija" većinski se odnose na strane političare desne orijentacije te desno orijentirane nevladine udruge. U prilogima je prisutan i stav Katoličke Crkve;

"Papa Franjo poručio da se 'pravi mir može postići samo ako su nerođena djeca zaštićena'"
(Narod.hr)

„Iz tog razloga apeliram na savjest muškaraca i žena dobre volje, osobito onih koji imaju političke odgovornosti, da je teže zaštititi prava onih koji su najslabiji i da se bore protiv kulture odbacivanja koja također, tragično, pogađa bolesne, invalide i starije osobe”, rekao je papa Franjo. Index.hr nije objavio niti jedan prilog u kojem bi se iskazao stav Katoličke Crkve ili njenog pobornika. Primjeri priloga portala Index.hr koji su liberalnije prirode;

"Evo gdje je Hrvatska na Kontracepcijskom atlasu 2023." (Index.hr)

"Potrebno je hitno reformirati postojeći sustav koji će značajno proširiti prava građana i omogućiti adekvatan pristup kontraceptivnim sredstvima, jedino to može jamčiti ostvarenje zadovoljavajuće razine seksualnih i reproduktivnih prava", rekao je hrvatski eurozastupnik Predrag Fred Matić. (Index.hr)

"Guverner Wyominga zabranio pilule za pobačaj" (Index.hr)

"Srž zakona koji se sastoji od dvije stranice jest da nezakonitim čini "propisivanje, dijeljenje, distribuciju, prodaju ili korištenje bilo kojeg sredstva u svrhu izazivanja ili obavljanja pobačaja", navodi guverner američke savezne države Wyoming Mark Gordon.

"Koordinatorica Hoda za život: Ljubav prema kulturi života ne poznaje ideološka i religijska opredjeljenja" (Narod.hr)

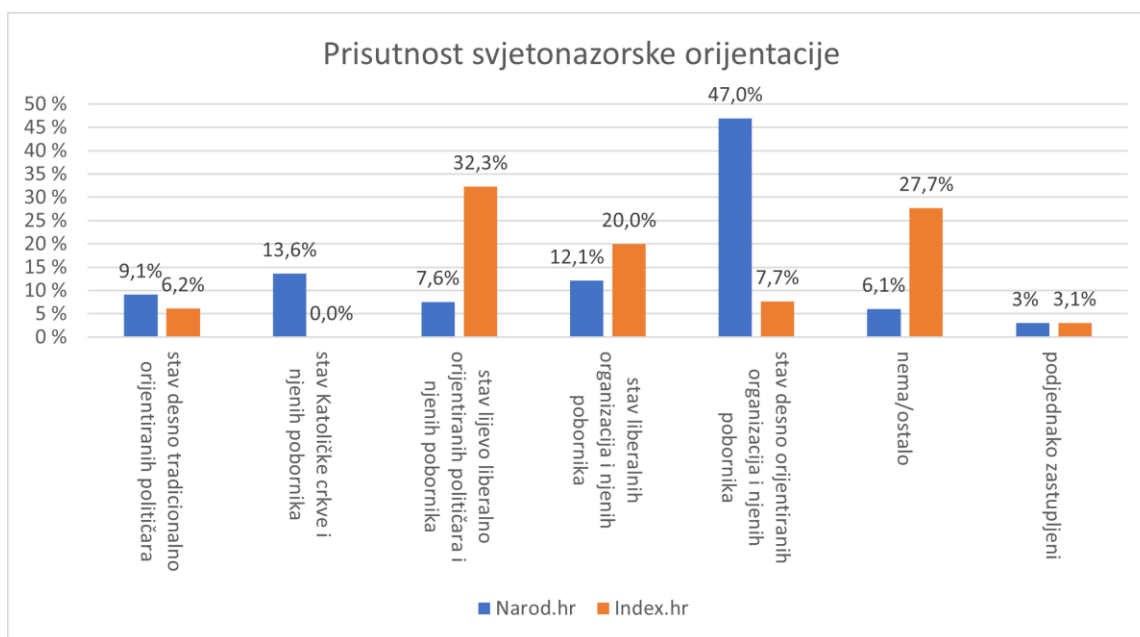
"Poruke koje šaljemo, znanstvene i ljudske činjenice su da život počinje začećem, da 18. dan nakon začeća ispod majčina srca kuca jedno malo srce kada mnoge majke još nisu ni svjesne da su trudne, da su od osmog tjedna svi organi formirani, da s deset tjedana dijete ima jedinstveni otisak prsta. S 12 tjedana dijete se već smiješi. Također tužna je činjenica da tijekom pobačaja dijete osjeća bol. Sve te znanstvene činjenice koje iz godine u godinu ponavljamo itekako imaju plodove. Imamo povratne informacije da mnoge majke koje su, nažalost, imale iskustvo pobačaja ili one koje su se

naše u teškim situacijama, čuvši te znanstvene činjenice koje iznosimo odustale su od nauma da učine pobačaj na što smo iznimno ponosni", govori Kristina Bekić, nacionalna koordinatorica "Hoda za život".

"Biden: MAGA republikanci su zaratili protiv prava žena. Bitka traje" (Index.hr)

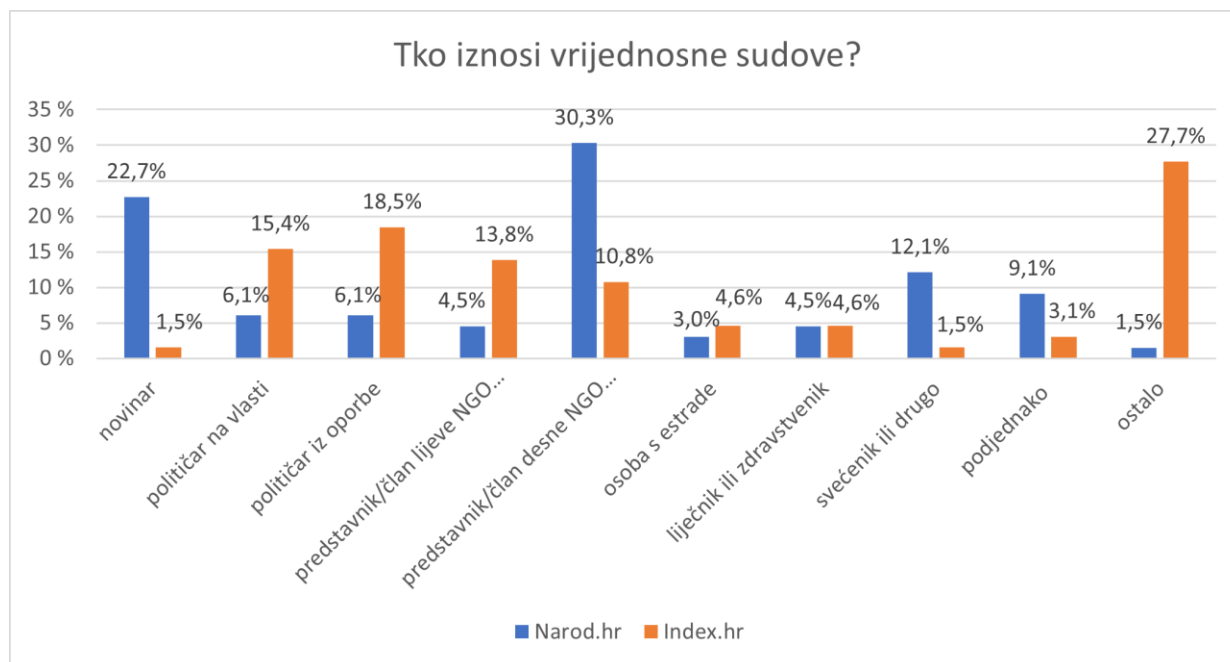
"Uvijek sam se borio i borit ću se za reproduktivna prava žena" govori američki predsjednik Joe Biden.

Grafikon 7.5. Prisutnost svjetonazorske orijentacije

Izvor: autoričin rad

Grafikon 7.6. Tko iznosi vrijednosne stavove?

Izvor: autoričin rad

Na slici (7.6.) može se iščitati da najviše priloga na portalu Narod.hr opisuje stav predstavnika ili člana desno orijentirane nevladine organizacije (30,3 %), a nakon tog su novinari (22,7 %) ti koji iznose vlastite stavove i uvjerenja. Index.hr je objavio 2 % u kojima vrijednosni sud iznosi novinar. Index.hr je objavio 13,8 % priloga u kojima je prisutan stav lijevih nevladinih organizacija i 18,5 % priloga u kojem je prisutan stav političara u oporbi te 15,4 % priloga u kojem stav iznose političari na vlasti.³³ Osobe s estrade čine 3 % priloga na Index.hr i 4,6 % priloga na Narod.hr. Stav liječnika ili zdravstvenika prisutno je u gotovo jednakom broju na oba portala, dok je stav svećenika ili druge osobe (papa, kardinal...) prisutan u 12,1 % priloga i to na portalu Narod.hr, a na portalu Index.hr 1,5 % priloga.

Opcija ostalo podrazumijeva one osobe koje nisu toliko utjecajne u društvu, ali su iznijele svoj stav kao što je primjer u prilogu "**Koprivnički bend tvrdi da im je otkazan nastup u Močvari**

³³ S obzirom na to da je većina članaka bio u kategoriji strane vijesti, političari na vlasti odnose se na strane političare na vlasti. Nijedan članak nije iznosio stav aktualnih hrvatskih političara na vlasti dok je stav političara iz oporbe bio prikazan na istraživanim portalima.

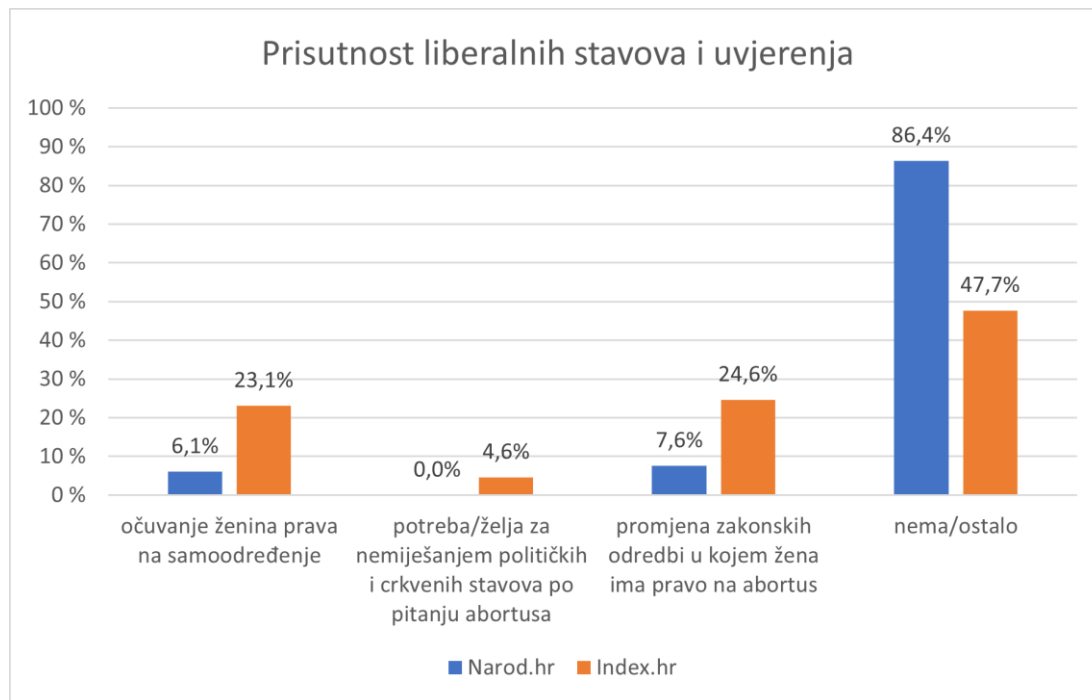
zbog pjesme protiv pobačaja" (Index.hr) ili **"Mladić u Teksasu ubio djevojku jer je pobacila"**. (Index.hr)

Opcija podjednako označava one priloge u kojem je bio opisan događaj te stav obje strane kao što je to bio sadržaj u prilogu **"Hod za život" u Rijeci dočekao protuprosvjed: "Pretvarate vjeru u oružje"**(Index.hr) ili **"Protuprosvjednice sjele pred "Hod za život", interventna ih odnijela"** (Narod.hr). U takvim je priložima prisutan stav i sudionika manifestacije "Hod za život", ali i stav protuprosvjednica.

Kategorijom *Tko iznosi vrijednosne stavove* može se ostvariti cilj kojim se nastoji ustanoviti koji društveni akteri sudjeluju u javnim raspravama o abortusu putem analiziranih portala. Dobivenim rezultatima može se potvrditi hipoteza koja govori da u javnim raspravama sudjeluju i često vode političari, članovi udruge, svećenici, članovi Katoličke Crkve.

Kategorije *Prisutnost liberalnih stavova i uvjerenja* i *Prisutnost tradicionalnih stavova i uvjerenja* govore pobliže o stavovima koji su bili najčešće zastupljeni u priložima. U kategoriji *Prisutnost liberalnih stavova i uvjerenja* vidljivo je da je na portalu Index.hr prevladavaju liberalni stavovi po pitanju abortusa: u 23,1 % priloga vidljivi su stavovi za očuvanje ženina prava na samoodređenje, odnosno za samostalnu odluku o abortusu, u 4,6 % priloga bila je prisutna potreba za nemiješanjem političkih i crkvenih stavova po pitanju abortusa te u skladu s tim i u 24,6 % priloga izražena je želja za promjenom zakonskih odredbi u kojima žena ima pravo na abortus, a preostalih 48 % priloga su svrstani pod opciju "nema/ostalo" pod kojom se smatraju spominjanje drugih tema poput cijene pobačaja kao što je to tema u prilogu naslova **"Istraživanje: Cijena pobačaja lani bila veća od polovine minimalne plaće"** (Index.hr). Na portalu Narod.hr u 86,4 % priloga nije prisutno izvještavanje o liberalnim stavovima. "Očuvanje ženina prava na samoodređenje" se spominjalo u 6,1 % priloga u kojem se iznosi stav većinom političara u oporbi ili član lijeve nevladine organizacije.

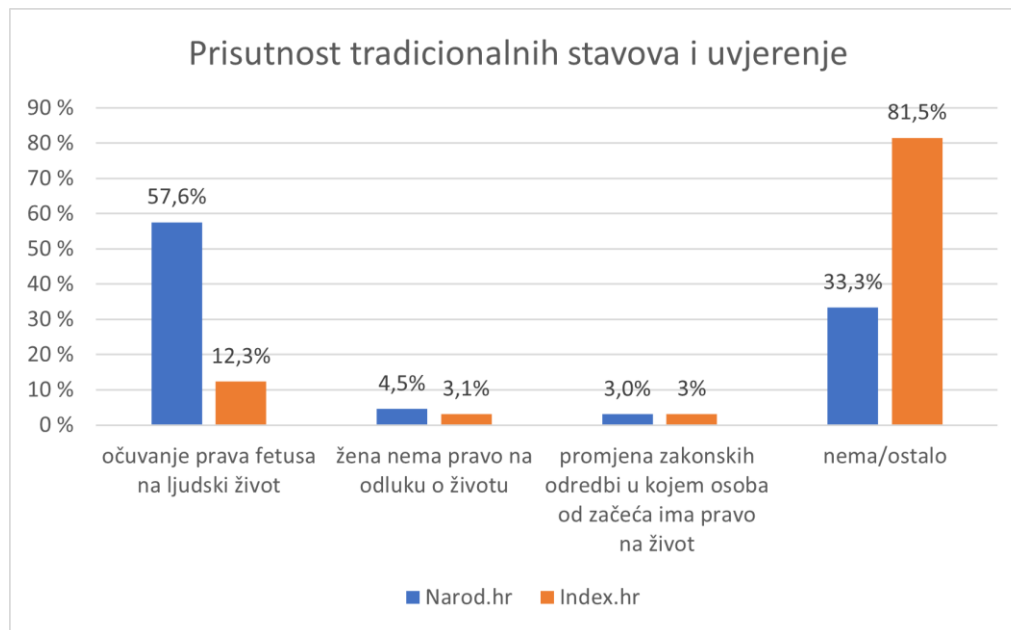
Grafikon 7.7. Prisutnost liberalnih stavova i uvjerenja

Izvor: autoričin rad

U kategoriji *Prisutnost tradicionalnih stavova i uvjerenja* dostupno je bilo također 5 opcija u kojoj su se nalazile potkategorije s uobičajenim stavovima za desno tradicionalnu orijentaciju suprotne onim iz prethodne kategorije. Narod.hr češće objavljuje priloge u kojima je vidljiv stav za očuvanje prava fetusa na ljudski život (57,6 %) što govori o tome da Narod.hr objavljuje pristranije priloge nego što je slučaj na portalu Index.hr. "Žena nema pravo na odluku o životu" je stav prikazan u 4,5 % priloga, dok je podjednaki postotak na oba portala za promjenu zakonskih odredbi u kojima osoba od začeca ima pravo na život. U potkategoriji "nema/ostalo" obrnut je rezultat gdje na Index.hr nije prisutno izvještavanje o tradicionalnim stavovima i uvjerenjima.

Grafikon 7.8. Prisutnost tradicionalnih stavova i uvjerenja

Izvor: autoričin rad

7.6. Tematski sadržaji povezani uz abortus

U kategoriji *Tematski sadržaji povezani uz temu abortus* ponuđeno je 11 raznolikih potkategorija, ova kategorija može pomoći u potvrđivanju ili odbacivanju hipoteze koja govori da se tema abortus najčešće spominje uz obitelj. Potkategorije glase: "pravo žena na vlastiti izbor" (samostalna odluka na pobačaj/abortus ili rađanje), "aktivnosti udruga koje brane pravo na slobodu izbora", "aktivnosti udruga koje se protive abortusu", "izvještavanje o štetnim posljedicama ilegalnih abortusa", "pravo nerođenog djeteta na život", "informacije o abortusu", "neodgovornost liječnika/medicinskog osoblja", "djelovanje političara i vlasti", "izvještavanje o lošoj demografskoj slici Hrvatske ili svijeta", "očuvanje obitelji kao temelj društva" i "ostalo" (u slučaju da nijedna od ponuđenih tema nije zastupljena).

Teme koje su najčešće zastupljene u prilogima povezane su uz ljudska prava, odnosno 27,7 % (18 od 65) priloga na portalu Index.hr govori da žena ima pravo na samostalnu odluku, dok 34,8 % (23 od ukupno 66) priloga na portalu Narod.hr govori o tome da nerođeno dijete ima pravo na život od začeća.

"Pitali smo mlade što misle o pobačaju, evo što su nam odgovorili" (Index.hr)

"Svaka žena bi trebala odlučivati za sebe, tako da bi trebali imati pravo na pobačaj jer svatko ima pravo na svoje tijelo i to su na kraju dana njihova djeca. Ako je muška strana ta koja se ne slaže s pobačajem, mislim da žena ima više prava odlučivati jer ona je ta koja je trudna devet mjeseci, ona je ta koja će roditi dijete i njezino tijelo se mijenja", stav je osobe koja je intervjuirana u Zagrebu.

"Ove godine u 12 gradova: Hod za život želi Hrvatsku koja štiti ljudski život od začeca do prirodne smrti" (Narod.hr)

"Hodom za život želi se istaknuti jedinstvenost ljudskog života od njegova začeca, zaštita svakog rođenog i nerođenog djeteta, važnost društvene i ekonomske potpore obiteljima, pružanje konkretne pomoći svakoj ženi koja razmišlja o pobačaju, solidarnost s majkama, te društvena, zakonska i svaka druga zaštita ljudskog života od začeca do prirodne smrti."

Index.hr sadrži 6,2 % priloga koji izvještavaju o aktivnostima udruga koje brane pravo na slobodu izbora, dok ih je 7,6 % na portalu Narod.hr. O aktivnostima udruga koje se protive abortusu ("Hod za život", Molitelji na trgu...) Index.hr je objavio 27,7 % priloga, a Narod.hr 3 %. Tema informacije o abortusu je prisutna u 6,1 % priloga na portalu Narod.hr i 4,6 % na portalu Index.hr, a primjer takvog priloga je **"Istraživanje: Cijena pobačaja lani bila veća od polovine minimalne plaće"** u kojem je riječ o provedenom istraživanju koje je proveo Feministički kolektiv fAKTIV o cijeni pobačaja, o dostupnosti pobačaja u hrvatskim bolnicama te prizivu savjesti među doktorima.

Neodgovornost liječnika/medicinskog osoblja se spominjalo u 1,5 % priloga na portalu Narod.hr i u 9,2 % priloga na portalu Index.hr, a djelovanje vlasti i političara je više zastupljen na portalu Narod.hr (18,2 %), dok Index.hr sadrži 7,7 % priloga. Potkategorija "djelovanje vlasti i političara" obično se odnosi na potrebu za promjenom zakonskih regulativa ili na osudu odluke o abortusu kao što je to vidljivo u navedenom primjeru gdje je osuđivan zagrebački gradonačelnik Tomislav Tomašević od strane desnih nevladinih organizacija.

"Mirela Čavajda primila nagradu za Zagrepčanku godine" (Index.hr)

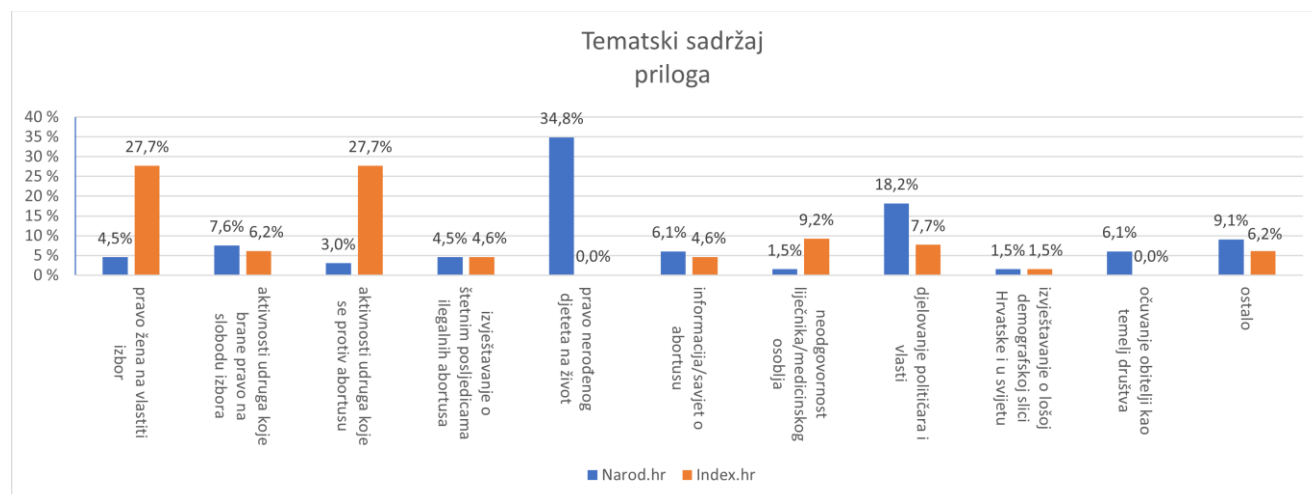
"Uoči dodjele priznanja preko puta Stare gradske vijećnice prosvjedovalo je nekoliko članova udruga Hrvatsko bilo i Hrvatska Mati s transparentima na kojima je pisalo: "Pobačaj = Tomaševićev glavni posao! Živio život, dolje T.T." te "Zagreb voli nerođene".

U priopćenju koje su dijelili novinarima poručili su kako Grad Zagreb dodjelom svojih nagrada promiče kulturu smrti i manipulira svoje građane na temu dostupnosti pobačaja.

U potkategoriju "Izveštavanje o lošoj demografskoj slici u Hrvatskoj i svijetu" pripadaju dva članka s oba portala koji su izvještavali o istoj temi; **"Musk: Kontracepcijske pilule i pobačaj odgovorni za problem niske stope nataliteta"** (Narod.hr) i **"Elon Musk: Kontrola rađanja i pobačaj će "urušiti" civilizaciju"** (Index.hr).

Tema koja govori o očuvanju obitelji kao temelju društva za koju se očekivalo da će biti zastupljena u većini priloga (posebice na portalu Narod.hr), zastupljena je samo 6 %, dok Index.hr nije objavljivao priloge koje sadrže taj tematski sadržaj čime možemo odbaciti hipotezu koja govori da je tema abortus najčešće povezana s temom očuvanja obitelji.

Grafikon 7.9. Tematski sadržaj priloga

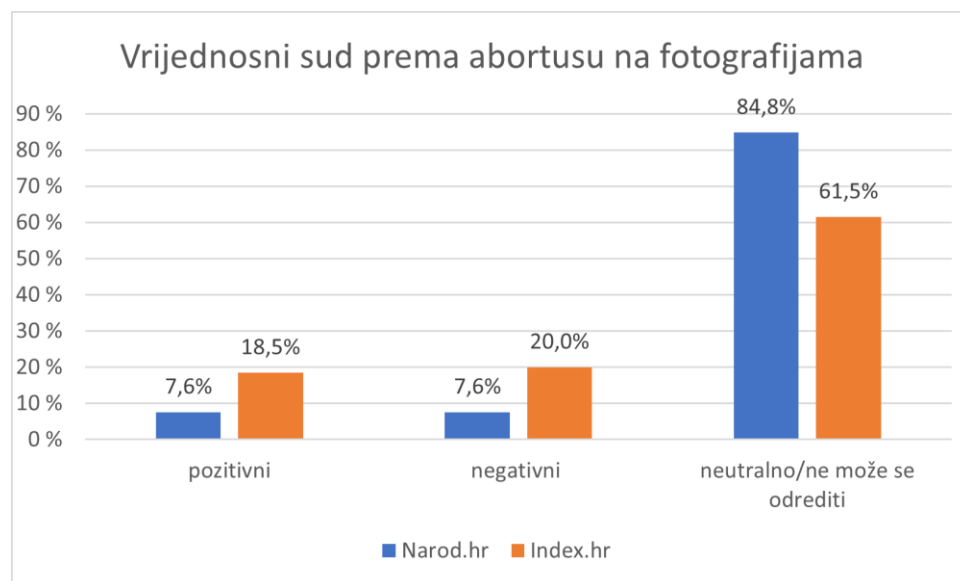

Izvor: autoričin rad

7.7. Fotografije u prilogu i njihov vrijednosni sud

Fotografije i ilustracije bile su prisutne u svakom prilogu. Kategorija *Prisutnost fotografije* se postavila jer se nastoji utvrditi objavljuju li portali fotografije kojima imaju namjeru privući čitatelje putem slike na tekst. Tri su kategorije postavljene vezane uz karakterizaciju fotografija u prilozima, odnosno bitno je istražiti vrijednosni sud fotografije i dokumentiraju li fotografije tekst ili su fotografije nepovezane s tekстом priloga. Kategorija *Kakav se vrijednosni sud prema abortusu izražava kroz fotografiju/fotografije?* sadrži 3 opcije; pozitivni, negativni i neutralni/ne može se odrediti. Kategorija *Odgovara li fotografija tekstu?* nudi dvije opcije: fotografija dokumentira tekst i fotografija nije u suglasju sa sadržajem teksta.

Grafikon 7.10. Vrijednosni sud prema abortusu na fotografijama

Izvor: autoričin rad

Fotografije s pozitivnim vrijednosnim sudom prema abortusu prisutne su u 18,5 % priloga (12 priloga od 66) na portalu Index.hr te 7,6 % (5 priloga od 66) na portalu Narod.hr. Negativni vrijednosni sud imaju 5 priloga na portalu Narod.hr, a 13 njih na portalu Index.hr. Neutralnih fotografija i fotografije na kojima se ne može odrediti vrijednosni sud spadaju u istu potkategoriju te na Index.hr iznosi 61,5 % priloga (40 od 66), a na portalu Narod.hr 84,8 % priloga (56 od 66). Fotografije koje prenose pozitivni vrijednosni sud odnose se na prikaz plakata koji imaju pozitivnu

poruku vezanu uz abortus, a fotografije s negativnim vrijednosnim sudom odnose se na prikaz plakata koji imaju negativan odnos prema abortusu.

"Južna Karolina zabranila pobačaj nakon šestog tjedna trudnoće" (Index.hr)

Slika 7.1.

Izvor: Index.hr

"Na Hodu za život pokazivao stranicu iz novina: "Od unučica su mi draži unuci"" (Index.hr)

Slika 7.2.

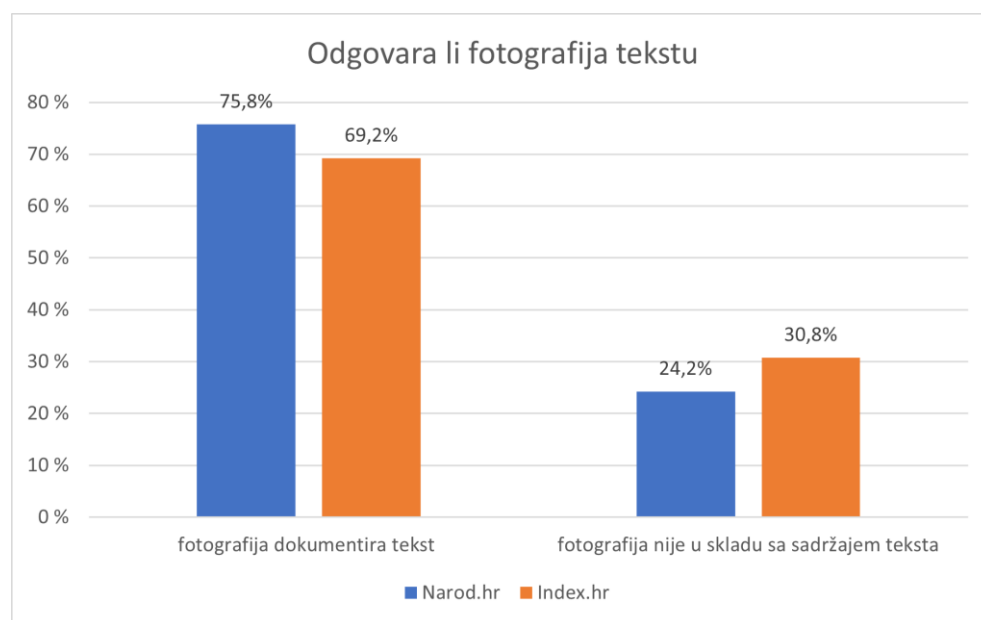

Izvor: Index.hr

"Neutralni/ne može se odrediti" sud označava sve one fotografije koje prikazuju osobu čiji se vrijednosni sud u prilogu prikazuje (političari, predstavnici nevladinih organizacija, intervjuirani ljudi).

Kategorijom *Odgovara li fotografiju tekstu* zaključeno je da većina fotografija u priložima dokumentira tekst (75,8 % na portalu Narod.hr i 69,2 % na portalu Index.hr), dok 24,2 % fotografija na portalu Narod.hr nije u skladu sa sadržajem teksta, a 30,8 % fotografija na portalu Index.hr.

Grafikon 7.11. Odgovara li fotografija tekstu

Izvor: autoričin rad

Primjer gdje fotografije nisu u skladu sa sadržajem teksta je u prilogu naslova "**Andrijanić: Poljska aktivistica nepravomoćno osuđena zbog pomaganja u izvršenju pobačaja, mediji je podržavaju**" (Narod.hr) u kojem se govori o tome kako je aktivistica za pobačaj osuđena na sudu u Varšavi jer je pomogla trudnici prilikom izvršenja pobačaja, a na fotografiji je prikazana slika nerođenog djeteta u rukama. Na portalu Narod.hr je više puta objavljena ista fotografija, ali ovdje će biti prikazana dva primjera; 1) prilog naslova "**Zastupnički dom SAD-a prihvatio vojni proračun s odredbama koje štite pravo na život**" (Narod.hr) (vidjeti u prilogu – Slika 7.3); 2)

prilog naslova "**Močvara' zabranila nastup poznatim glazbenicima jer se ne slaže s njihovom pjesmom**" (Narod.hr) u kojem se govori o zabrani nastupa banda Ogenj, a na sliku benda ubačena je slika fetusa (prilog Slika 7.4.)

Slika 7.3.

Izvor: Narod.hr; *Ilustracija Narod.hr / Thinkerstock / iStock*

Slika 7.4.

Izvor: Narod.hr; *Montaža Narod.hr / Thinkerstock / snimka zaslona*

Ovdje bismo mogli reći da je riječ o manipulaciji te izazivanju negativnih osjećaja prema osobi ili skupini, općenito prema onome tko iznosi vrijednosni sud u tekstu. Kutle (2017.) navodi u svom radu da manipulacija fotografijom najčešće proizlazi iz političkih i marketinških razloga. Fotografijom benda se moglo dovoljno prikazati dokumentirani tekst, ali dodavanjem fotografije nerođenog djeteta djeluje u svrhu emocionalnog manipuliranja prema čitateljima. Portal Index.hr ima nešto manji broj fotografija koji se ne slažu s tekstem priloga.

U članku naslova "**Vlada: Pobačaji su u Hrvatskoj dostupni i nakon 22. tjedna trudnoće**" (Index.hr) pisano je o izjavi hrvatske vlade koja govori o dostupnosti pobačaja nakon 22. tjedna te odgovor udruge Dosta! i Roda koje smatraju izjavu hrvatske vlade neistinitom te postavljaju pitanje zašto Mirela Čavajda nije imala pravo na postupak koji oni predstavljaju UN-u. Na fotografiji priloženoj uz ovaj tekst nalaze se predstavnici udruge Dosta! u majicama s nazivom udruge što odmah čitatelje može odvesti u drugom smjeru jer se ne slaže s napisanim naslovom, iako se u članku spominje udruga Dosta!, ali naslov govori o "stavu Vlade".

Prilog naslova "**Florida donijela novi zakon o pobačaju. Bijela kuća: Ovo je ekstremno i opasno**" (Index.hr) govori o odluci Floride koja zabranjuje pobačaj nakon šestog tjedna trudnoće te o osudi Bijele kuće koja govori da je to ekstremno te na taj način zabranjuju legalan pobačaj i samim tim otvara vrata nelegalnom i riskantnom pobačaju. Uz ovaj tekst priložena je fotografija prosvjeda na kojoj su vidljivi transparenti s natpisima koji priliče liberalnoj struji.

Slika 7.5.

Izvor: Index.hr, EPA

7.8. Evaluacija dobivenih rezultata

Prva hipoteza koja je postavljena govori da su sadržaji priloga na portalima svjetonazorski i vrijednosno obojani. Rezultati provedene analize sadržaja pokazuju da je u većem broju priloga zastupljeno suprotno stajalište o abortusu; Narod.hr broji 76 % priloga koji govori negativno o abortusu, a Index.hr je objavio 49 % priloga koji govore pozitivno o abortusu. Kategorijama koje određuju prisutnost određene svjetonazorske orijentacije dobiveni su rezultati pokazali da je na portalu Narod.hr u 47 % priloga prisutan stav desno orijentiranih nevladinih organizacija (predstavnici ili članovi), a na portalu Index.hr najveći je postotak (32 %) ostvaren na potkategoriji "stav lijevo orijentiranih političara". Ovim rezultatima se može potvrditi prva hipoteza.

Druga hipoteza govori da su sadržaji priloga na portalu Narod.hr negativno konotirani. Kao što je već spomenuto u prethodnom odlomku, 76 % priloga ima negativan stav prema abortusu, dok je na portalu Index.hr objavljeno 17 % priloga koji govore negativno o abortusu. Ovim rezultatima možemo potvrditi i ovu hipotezu.

Treća hipoteza govori o tome da portal Narod.hr češće objavljuje članke vezane uz abortus što je bilo očekivano s obzirom na to da su skupine ili osobe tradicionalnih stavova više zainteresirane za teme koje su neposredno povezane s određenim devijacijama obitelji. Istraživanjem se ipak utvrdilo da su u odabranom vremenskom periodu istraživani portali objavili gotovo jedan broj priloga, portal Narod.hr ima jedan prilog više. Rezultatom se odbacuje treća hipoteza.

Četvrta hipoteza govori o tematici sadržaja u priložima te se pretpostavlja da će tema abortus biti najčešće povezana s temom obitelji. Kategorijama korištenim za istraživanje tematskih sadržaja priloga dobiveni su rezultati prema kojima se zaključuje da su najčešće teme u priložima sljedeće; pravo nerođenog djeteta na život (23 priloga od 66 – Narod.hr), pravo žena na vlastiti izbor (ukupno 20 priloga od 65 – Index.hr), aktivnosti udruga koje se protive abortusu (21 prilog od 65 – Index.hr) i djelovanje političara i vlasti (12 od 66 priloga – Narod.hr). Rezultatima odbacujemo hipotezu jer je u istraživanom vremenskom periodu najčešća polemika bila oko odluke tko ima prava – dijete na život ili žena na vlastiti odabir.

Posljednja hipoteza pretpostavlja glavnu ulogu u javnim raspravama o abortusu te ona govori da političari, članovi udruge i pobornici Katoličke crkve vode glavnu riječ. Kategorija usmjerena na

dobivanje rezultata potrebnih za odbacivanje ili potvrđivanje ove hipoteze nazvana je *Tko iznosi vrijednosne sudove?* kojom je zaključeno i vidljivo na Grafikonu 7.6. da su akteri koji iznose vrijednosne sudove na portalu Narod.hr u najvećoj mjeri predstavnik ili članovi desno orijentiranih nevladinih organizacija (30 % priloga), nakon tog novinar ima ulogu u izlaganju vlastitog mišljenja (23 %), svećenik ili druga osoba povezana uz Crkvu (12 %) i ostali ponuđeni u kategoriji koji se nalaze u manje od 10 % priloga. Na portalu Index.hr najveći postotak iznosi kategorija ostalo (29 %), političar iz oporbe (18 %), političar na vlasti (15 %), predstavnik lijevo orijentirane nevladine organizacije (14 %) i predstavnik desno orijentirane nevladine organizacije (11 %). Ovim rezultatima može se potvrditi hipoteza jer javnu raspravu najčešće predvode predstavnici ili članovi udruga.

Istraživani portali različitih su svjetonazora te na različit način izvještavaju o abortusu, Narod.hr koristi osjetljiviji ton pri izvještavanju, dok Index.hr izjavljuje objektivnije i neutralnije iako se pristranost može vidjeti u objavljivanju izjava lijevo orijentiranih političara. Ovim se istraživanjem nastojalo utvrditi postoje li elementi moralne panike prilikom izvještavanja o abortusu na odabranim portalima te se može zaključiti da postoje elementi moralne panike, ali ovo istraživanje ne odgovara cilju koji govori da Index.hr i Narod.hr imaju ulogu moralnih poduzetnika. Portali Index.hr i Narod.hr podupiru djelovanje moralnih poduzetnika te informiraju javnost o djelovanju istih. Osobine moralne panike vidljive su u svjetonazorskoj pristranosti pri objavljivanju vijesti i po tematskom sadržaju koji se nalaze u prilogu.

8. Zaključak

Glavni je cilj ovog rada bio utvrditi postoje li osobine moralne panike na hrvatskim internetskim portalima kroz primjer izvještavanja o abortusu na portalima Index.hr i Narod.hr te u skladu s time imaju li istraživani portali ulogu moralnih poduzetnika po pitanju abortusa. Osobine moralne panike su orijentirane prema teorijskim postavkama prikazanim u radu (poglavlje 2.1. *Sociološka analiza moralne panike* i 2.2. *Teorijski pristupi moralnoj panici*). Cohen objašnjava da se moralna panika ne mora javiti zbog nekog novog događaja ili nove pojave već predmet moralne panike može biti nešto što već dugo postoji u društvu, ali dolazi u središte pažnje zbog nekih povezanih događaja pa se tako može zaključiti da je moralna panika oko abortusa prisutna oduvijek, stvorena je moralna panika jer abortus označava nešto negativno i prijeteće za instituciju i obitelj i općenito kao društvena devijacija. Netko je označio abortus nemoralnim i nepoželjnim činom jer prijeti uobičajenom društvenom poretku, obitelj se u društvu smatra nečim svetim te ako je promijenjena i najmanja stavka smatra se da je obitelj ugrožena. Polazeći od vjerovanja i tradicije moglo bi se reći da je panika nastala iz javnih izjava pripadnika Katoličke Crkve. Mediji informiraju javnost o abortusu, u ovom slučaju portali Index.hr i Narod.hr, u oblicima koji odgovaraju navedenim portalima (pozitivno ili negativno). Vidljivo je da se u portalima želi pokazati zabrinutost o abortusu u Hrvatskoj ili na svjetskoj razini. Zabrinutost u izvještavanju nije česta, ali je prisutna s obje svjetonazorske orijentacije. Reakcija vlasti u ovom slučaju se odnosi na težnju za promjenu zakonskih regulativa vezanih uz abortus, javno (ne)odobravanje abortusa ili na komentare vezane za djelovanje udruga, pojedinaca i slično. Zadnji element moralne panike prema Cohenu jest povlačenje panike ili društvena promjena što se ne može povezati s abortusom jer polemika oko istog vjerojatno neće završiti do kraja čovječanstva.

Kako je već spomenuto u poglavlju *Moralni poduzetnici* Becker navodi da mediji javnost uzburkaju zahvaljujući djelovanju moralnih poduzetnika koji preko medija pokušavaju uključiti javno mnijenje u angažiranje unutar društvenih pokreta. Rezultati koji su dobiveni istraživanjem mogu se usporediti s Beckerovim teorijskim postavkama; mediji imaju tendenciju uzburkati javnost tako da izvještavaju o djelovanju moralnih poduzetnika te iznošenju njihovih stavova kako bi uključili i javno mnijenje te na taj način stvorili pritisak na vlast kako bi oni poduzeli daljnje korake, pojačali društvenu kontrolu ili regulaciju morala. Index.hr i Narod.hr nemaju ulogu moralnih poduzetnika nego oni promoviraju njihov rad tako da izvještavaju o istim. Moralni

poduzetnici na ovu temu bili bi konkretno Molitelji na trgu te manifestacije "Hod za život" koje aktivnostima žele potaknuti neku promjenu, a abortus smatraju kao nešto neprihvatljivo. *Ženska mreža Hrvatske* i *B.a.b.e.* predstavljaju moralne poduzetnike, ali s liberalnijeg stajališta.

Izvještavanjem na portalima Narod.hr i Index.hr mogu se prepoznati elementi moralne panike, prisutna je zabrinutost zbog provođenja ili zabrane abortusa te neprijateljstvo prema onima koji ga provode te se zalažu za isti (ili se protive istom). S obzirom na to da se u ovom radu govori o polarizaciji mišljenja o abortusu, važno je naglasiti zabrinutost i neprijateljstvo s obje strane. Ovim se istraživanjem otvara prostor za daljnja istraživanja koja bi upotpunila ovu temu.

9. Literatura

1. Abercrombie N., Hill S., Turner B. S. (2008.). *Rječnik sociologije*. Zagreb, Jesenski i Turk.
2. Becker, H. (2011). Preispitivanje teorije etiketiranja. *Amalgam*. 1 (5): 99-119.
3. Becker, H. S. (1963). *Outsiders* (Vol. 1973). New York: Free Press.
4. Becker, H. S. (1995). Moral entrepreneurs: The creation and enforcement of deviant categories. *Deviance: A symbolic interactionist approach*. 169-178.
5. Becker, H. S. (2017). Moral entrepreneurs. *Cultural criminology*. Routledge. 11-28.
6. Begić, A. (2017). Osvrt na moralnu problematiku pobačaja. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*. 57(2), 237-243.
7. Begović, P., Labaš, D. (2021). Medijske navike, povjerenje publike i lažne vijesti u doba koronavirusa. *Communication Management Review*. 6(01), 6-28.
8. Bilić, P., Balabanić, I. (2016). Pluralizam ili polarizacija masovnih medija u mrežnom prostoru: slučaj monetizacije hrvatskih autocesta. *Revija za sociologiju*. 46(2).
9. Capurro, G., Jardine, C. G., Tustin, J., Driedger, M. (2022). Moral panic about “covidiot” in Canadian newspaper coverage of COVID-19. *Plos one*. 17(1).
10. Cerjan-Letica, G. (1997). Prijepor o pobačaju: (ne)mogućnost dijaloga pokreta Za izbor i Za život. *Revija za sociologiju*. 28 (1-2). 1-18.
11. Cesar, S. (2022). Priziv savjesti u reproduktivnoj medicini. CESI.
12. Cifrić, I., Marinović Jerolimov, D. (2007). Pobačaj kao bioetički izazov. *Sociologija i prostor*. 45 (3/4 (177/178)). 247-268.
13. Cockrill, K, Nack, A (2013). "I'm not that type of person": Managing the stigma of having an abortion. *Deviant Behavior*. 34(12). 973–990.
14. Cohen, S. (2002.). *Folk Devils and Moral Panics*. New York, Routledge.
15. De Young, M. (2007). Moral entrepreneur. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. 1-4.
16. Deflem, M., Chicoine, S. (2011). Elite-Engineered Moral Panics. u: *Encyclopedia of Drug Policy*. 281-282
17. Dubreta, N. (2005.). *Društvo i odnos prema drogama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

18. Elezović, A. (2012). O čemu pišu novine? Analiza sadržaja novinskih naslovnica (siječanj–lipanj 2011.). *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*. 18(1). 61-88.
19. Garland, D. (2008). On the concept of moral panic. *Crime, Media, Culture*. 4(1), 9-30.
20. Goldberger, G. (2005). Revitalizacija religije u sjeni naslijeđa liberalne zakonske regulative: stavovi o pobačaju. *Sociologija sela*. 43(2), 409-437.
21. Goode, E., Ben-Yehuda, N. (1994). Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction. *Annual Review of Sociology*. 20. 149–171.
22. Grbeša, M., Volarević, M. (2021). Media in Croatia: from freedom fighters to tabloid avengers. *Publizistik*. 66. 621–636.
23. Hier, S. (Ed.). (2012). *Moral panic and the politics of anxiety*. Routledge.
24. Hrabar, D. (2015). Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. 65 (6). 791-831.
25. Jurić, D. (2017). Abortus društva – Fenomen pobačaja u Hrvatskoj. *Nova prisutnost*. XV (3). 489-494.
26. Kaptein, M. (2019). The moral entrepreneur: A new component of ethical leadership. *Journal of Business Ethics*. 156. 1135-1150.
27. Kučiš, V., Đuho, N., Balabanić, I. (2019). Zastupljenost i obilježja društveno neprihvatljivoga govora o političkim strankama na internetskim portalima na primjeru prosvjeda u Vukovaru 2018. godine. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*. 25(2), 69-87.
28. Narodne novine (2003.) Zakon o liječništvu. NN 121/03 i 117/08.
29. Narodne novine (2009.). Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece. NN 18/78, 88/09.
30. Novak, B. (2000). *Krizno komuniciranje in upravljanje nevarnosti: priručnik za krizne odnose z javnostmi v praksi*. Gospodarski vestnik.
31. Plenković, M. (2015). Krizno komuniciranje. *Media, culture and public relations*. 6(2). 113-118.
32. Purcell, C., Hilton, S., McDaid, L. (2014). The stigmatisation of abortion: a qualitative analysis of print media in Great Britain in 2010. *Culture, health & sexuality*. 16(9). 1141-1155.

33. Šalaj, B. (2012). Što je populizam? *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*. 3(11). 55-61.
34. Šalaj, B., Grbeša, M. (2017). Što je populizam i kako ga istraživati? *Društvena istraživanja*. 26(3). 321-340.
35. Šehić, D. (2020). *Teološko – bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju* (Disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Katolički bogoslovni fakultet.
36. Thompson, K. (2003). *Moralna Panika*. Clio
37. Tkalac Verčić, A. (2015). *Odnosi s javnošću*. Zagreb: Hrvatska udruga za odnose s javnošću.
38. Vozab, D. (2017). Pristrani i neprijateljski mediji te polarizacija u novom medijskom okolišu. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*. 8(30), 3-9.

Internetski portali i web-stranice:

1. *Do glasova preko tuđih maternica: Zašto je pobačaj uopće politička tema?* (2020.) Dostupno na: <https://www.liberal.hr/pobacaj-abortus-izbori-2020-parlamentarni-izbori-600>
2. HRejting: Za 73% ispitanika zabrana pobačaja neprihvatljiva (2022.) Dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/hrejting-za-73-ispitanika-zabrana-pobacaja-neprihvatljiva-7502302>
3. "Index.hr" (2023.) Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Index.hr>
4. *Kuharićev poučak o Istanbulskoj konvenciji: kardinal bi je podržavao i molio da zlo ne prevlada* (2018.) Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/kuharicev-poucak-o-istanbulskoj-konvenciji-kardinal-bi-je-podrzao-i-molio-da-zlo-ne-prevlada-1233422>
5. "Moral entrepreneur" (2023.). Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Moral_entrepreneur (3.10.2023.)
6. *Nalazimo se usred najveće transfobne kampanje u hrvatskoj povijesti* (2018.) Dostupno na: <https://www.crol.hr/index.php/politika-aktivizam/9147-nalazimo-se-usred-najvece-transfobne-kampanje-u-hrvatskoj-povijesti?rCH=2>
7. "Narod.hr" (2023.) Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Narod_\(portal\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Narod_(portal))
8. *Pobačaj je legalan* (2017.) Dostupno na: <https://hrabra.com/pobacaj-je-legalan/>

9. "Pobačaj". *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48863>.
10. *Sabor ovaj tjedan o SDP-ovom prijedlogu zakona o pobačaju* (2022.) Dostupno na: <https://www.edusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/sabor-ovaj-tjedan-o-sdp-ovom-prijedlogu-zakona-o-pobacaju-50689>
11. *Video games – A Moral Panic* (2018.) Dostupno na: <https://medium.com/orangeandjuicy/video-games-a-moral-panic-93742fa908f0>

10. Popis priloga

1. Analitička matrica:

KATEGORIJE:

1. Datum: unesite datum kad je objavljena vijest

2. Naziv portala:

1 Index.hr

2 Narod.hr

3. Naslov članka: upisati naslov članka

4. Usmjerenost priloga (teksta) na abortus:

1 prilog govori isključivo o abortusu

2 abortus je dominantna tema, ali ne i jedina tema

3 abortus je podjednako zastupljen s drugim temama

5. Vrsta priloga:

1 domaća vijest

2 strana vijest

4 komentar

5 intervju

6 reportaža

7 stručno mišljenje

8 kolumna

9 izvještaj

6. Tko je autor priloga?

1 novinar

2 redakcija

3 gost kolumnist

4 Agencijska vijest (HINA, itd.)

5 nije navedeno

7. Kakvi vrijednosni sudovi prevladavaju prema abortusu u prilogu?

1 pozitivni

2 negativni

3 ravnopravno zastupljeni pozitivni i negativni

4 neutralni/deskriptivni

8. Tko iznosi vrijednosne sudove o abortusu?

1. novinar

2 političar na vlasti

3 političar iz oporbe

4 predstavnik lijeve nevladine organizacije/udruga

5 predstavnik konzervativne nevladine organizacije/udruga

6 javna osoba, osoba s estrade i sl.

7 liječnik ili znanstvenik

8 svećenik ili druga osoba vezana uz Crkvu

9 ostalo

9. Funkcija priloga:

1 informacija

2 edukacija

3 senzacija

4 ne može se odrediti

10. Koji tematski sadržaj prevladava u prilogu?

1 pravo žena na vlastiti izbor

2 aktivnosti udruga koje brane pravo na slobodu izbora

3 aktivnosti udruga koje se protive abortusu

4 izvještavanje o štetnim posljedicama ilegalnih abortusa

5 izvještavanja o lošoj demografskoj slici Hrvatske i svijeta

6. informacije o abortusu

7 (ne)odgovornost liječnika/medicinskog osoblja

8 djelovanje političara i vlasti

9 ostalo

11. Prisutnost svjetonazorske orijentacije u prilogu:

1 stav desno/tradicionalno orijentiranih političara i pobornika

2 stav Katoličke crkve i njenih pobornika

3 stav lijevo/ liberalno orijentiranih političara i pobornika

4 stav liberalnih organizacija i pobornika

5 stav desno orijentiranih organizacija i pobornika

6 nije prisutno

12. Prisutnost tradicionalnih stavova i uvjerenja u prilogu:

1 očuvanje prava fetusa na ljudski život

2 žena nema pravo na odluku o abortusu

3 promjena zakonskih odredbi u kojem osoba od začeća ima pravo na život

4 nije prisutno / ostalo

13. Prisutnost liberalnijih stavova i uvjerenja u prilogu:

1 očuvanje ženina prava na samoodređenje

2 potreba/želja za nemiješanjem političkih i crkvenih stavova po pitanju abortusa

3 promjena zakonskih odredbi u kojem žena ima pravo na odluku

4 nije prisutno / ostalo

14. Prilog je upotpunjen:

1 fotografijom

2 nema fotografije

15. Kakav se vrijednosni sud prema abortusu izražava kroz fotografiju / fotografije?

1 pozitivni

2 negativni

3 neutralni/ne može se odrediti

16. Odgovara li fotografija tekstu.

1 fotografija dokumentira tekst

2 fotografija nije u suglasju sa sadržajem teksta

12. Popis grafikona i fotografija

1. Grafikon 7.1. Naziv portala
2. Grafikon 7.2. Funkcija priloga
3. Grafikon 7.3. Usmjerenost priloga na abortus
4. Grafikon 7.4. Vrijednosni sud prema abortusu
5. Grafikon 7.5. Prisutnost svjetonazorske orijentacije
6. Grafikon 7.6. Tko iznosi vrijednosne stavove?
7. Grafikon 7.7. Prisutnost liberalnih stavova i uvjerenja
8. Grafikon 7.8. Prisutnost tradicionalnih stavova i uvjerenja
9. Grafikon 7.9. Tematski sadržaj priloga
10. Grafikon 7.10. Vrijednosni sud prema abortusu na fotografijama
11. Grafikon 7.11. Odgovara li fotografija tekstu
12. Slika 7.1.
13. Slika 7.2.
14. Slika 7.3.
15. Slika 7.4.
16. Slika 7.5.